

NURE

Харківський національний університет
радіоелектроніки

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ

1722 — 1794

XVI Всеукраїнська науково-практична конференція
«Філософ-містик»
до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди

5 грудня 2022 р.

Харків – 2022

NURE

Харківський національний університет
радіоелектроніки

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ**

1722 — 1794

**XVI Всеукраїнська науково-практична конференція
«Філософ-містик»
до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди**

5 грудня 2022 р.

Харків – 2022

«Філософ-містик» до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди :
матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків,
5 груд. 2022 р.). Харків : ХНУРЕ, 2022. 80 с.

Видання підготовлено
кафедрою українознавства
Харківського національного університету радіоелектроніки

61166, Харків, пр. Науки, 14, ХНУРЕ
тел.: (057) 702-14-98
e-mail: d_us@ukr.net

© Харківський національний
університет радіоелектроніки
(ХНУРЕ), 2022

ЗМІСТ

<i>Артеменко Р. І.</i> Біографія Григорія Сковороди у неформальному прочитанні	4
<i>Бадєєва Л. І. М.</i> Ковалинський – особистий друг і біограф Г. Сковороди.....	9
<i>Борисова Д. Є.</i> Філософські погляди Григорія Сковороди	13
<i>Виноградська В. Г.</i> Філософська спадщина Г. С. Сковороди і сьогодення.....	15
<i>Георгієва Я. В.</i> Роль і місце творчості Г. С. Сковороди в сучасній творчості	18
<i>Гончаров Д. М.</i> Вплив Григорія Сковороди на сучасників.....	20
<i>Горішня К. О.</i> Система морально-етичних цінностей Г.С. Сковороди у XXI столітті	22
<i>Гуща А. А.</i> Специфіка людської особистості у філософії Григорія Сковороди.....	25
<i>Дам-Васильєва Ч. А.</i> Світогляди Г. С. Сковороди у творі «Всякому місту – звичай і права».....	27
<i>Довбенко А. Д.</i> Філософська спадщина Г. С. Сковороди і сьогодення.....	29
<i>Дрогіна О. Л.</i> Збереження спадщини Г. С. Сковороди в сучасних умовах	32
<i>Єсипенко В. Ю.</i> Сковородинівська традиція і сучасні освітні та виховні практики	35
<i>Журавель Д. Г.</i> Ідеї Григорія Сковороди і сучасна освіта.....	38
<i>Казанцева С. С.</i> Містичність релігійності Г.С. Сковороди	40
<i>Книш А. О.</i> Сковородинівська духовна спадщина	42
<i>Кобилко Н. А., Заборовський В. В.</i> Вплив філософії Григорія Сковороди на формування індивідуального стилю Валерія Шевчука	45
<i>Котенко К. О.</i> Значення філософської спадщини Г. С. Сководи	47
<i>Кушнірова Д. А.</i> Філософські ідеї Г. С. Сковороди	49
<i>Лі Н. Д.</i> Містичний світогляд Г. С. Сковороди.....	52
<i>Лобода Д. А.</i> Афоризми Григорія Сковороди	54
<i>Позняков Д. О.</i> Сковородинівська духовна спадщина	57
<i>Проворна І. О.</i> Тема свободи у творчості Григорія Сковороди	59
<i>Прокіпець В. О.</i> Морально-етичне вчення Г. С. Сковороди як орієнтир сьогодення	61
<i>Сидоренко І. С.</i> Щастя, як центральна категорія етики Григорія Сковороди ...	64
<i>Сидоренко С. П.</i> Доля матеріальної спадщини Сковороди під час війни.....	66
<i>Соколова А. М.</i> «Байки Харківські» – сучасний погляд.....	68
<i>Уколов Д. В.</i> Збереження спадщини Сковороди в сучасних умовах	70
<i>Хамінова О. О.</i> Містичний світогляд Г.С.Сковороди.....	73
<i>Чегринєць С. В.</i> Філософія Г. С. Сковороди як орієнтир сьогодення.....	76
<i>Ярошенко В. О.</i> Філософська спадщина Г.С. Сковороди і сьогодення.....	78

БІОГРАФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У НЕФОРМАЛЬНОМУ ПРОЧИТАННІ

Артеменко Р. І.

Василівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів
Чутівської селищної ради Полтавської області
(38850, Полтавська область, Чутівський район, с. Василівка,
вул. Перемоги, 2 тел. (05347)97540)
E-mail: vasilivkaschool@gmail.com

Дослідження розкриває окремі питання щодо методів і прийомів вивчення життя і творчості Григорія Сковороди у школі. Особлива увага приділена розв'язанню проблеми, як допомогти учням у ХХІ столітті досягнути велич і непересічність постаті письменника і філософа доби бароко.

Ключові слова: філософ, афоризм, байка, бароко, етика, одкровення, самовдосконалення, самопізнання, прочитання, покликання.

«Не той дурний, хто не знає... але той, хто знати не хоче», – так звучить один із афоризмів Григорія Сковороди. Саме ці слова і візьмемо епіграфом для даної розмови про видатного українця. Щоб відкрити для себе будь-яку особистість, потрібно, перш за все, познайомитись з біографією людини. А це, в свою чергу, приведе до з'ясування історичних умов, особливостей часового відрізка, на який припадає її життя. А далі, звичайно ж, переходимо до вивчення літературних чи наукових праць. Це, коли за вивчення береться доросла людина. А що робити, коли потрібно вивчити життя і творчість письменника на уроках української літератури з учнями 9 класу?

Розпочинаючи вивчення творчості Григорія Савича Сковороди кожен учитель прагне не просто ознайомити школярів з життєвим і творчим шляхом Г. Сковороди – філософа, просвітителя, поета, а й висвітлити яскраві сторінки життя, ідеї, пошуки та прагнення одного з найкращих синів України. А як зробити кілька уроків про людину, яка жила у ХVIII столітті і стала яскравим представником доби бароко у всій європейській літературі цікавими, такими, щоб учням захотілося дізнатися про письменника якнайбільше?

Ідеї мені підказав один із інтернет – сайтів, де було наведено сім цікавих фактів із життя Г.Сковороди. Тому проводимо урок-відкриття, щоб побачити актуальність думок і поглядів письменника сьогодні.

Отож розпочинаємо із шкільного підручника. Там дві сторінки біографії змальовують Григорія Савича як аскета, відлюдника і моралізатора. Опрацьовуємо їх вдома самостійно. А потім на уроці спробуємо побачити іншого Сковороду. Адже він був учнем-індиго, блогером, приватним репетитором, коучем-фрілансером, першим гіпі. Для цього виготовляю «Словничок», у якому навожу тлумачення означених понять та посібник «Поради від Григорія Сковороди».

Почнемо з того, що, відповідно до сучасних класифікацій у педагогіці, він був учнем-індиго.

Григорій народився в козацькій родині, де дбали про освіту дітей: його старший брат Степан навчався в Польщі, а Григорія в 7 років віддали в

початкову дяківську школу. Окрім шкільної науки малий Григорій мав багато «гуртків» – навчався музичної грамоти та гри на інструментах, був солістом у церковному хорі. До Києво-Могилянської академії вступив, коли йому було 16 років, і опанував там 5 іноземних мов. А всього знав їх більше 10. Згодом Сковорода у своїх листах до Михайла Ковалинського дасть йому поради, як досягти успіхів у навчанні: **«Вони такі: знання грецької і римської літератури, яке дається нічними заняттями, втеча від юрби і мирських справ, зневага до багатства, піст і помірність, коротше – зневажання плоті, щоб здобути дух».**

Протягом 10 років з перервами Григорій Сковорода навчався у Києво-Могилянській академії, хоча диплом про вищу освіту так і не отримав. Причина полягала в тому, що він найбільше цінував власну свободу і брав участь, як би ми сьогодні сказали, у багатьох проєктах. Філософські студії йому довелося перервати на кілька років, щоб співати у придворній царській хоровій капелі. Як і годиться справжньому хіпстеру, Сковорода зневажав високі титули і посади. За переказами, він зверхньо і самовпевнено відповів імператриці Катерині II, коли та запросила його, щоб подивитися на українського філософа, і запитала, чому він їй не вклонився: **«Не бажав я тебе бачити, ти сама захотіла на мене подивитися. А як же ти мене роздивишся, якщо я перед тобою удвоє зігнуся?»**

Григорій Савич був вчителем-новатором, вчителем-змінотворцем. І віддав педагогіці не багато не мало – 20 років.

Вчительську кар'єру розпочав у Переяславському колеґіумі – тут він викладав поетику. Але робив це за власною програмою, яку дуже ретельно розробив, знехтувавши усталеними методами. Через те його невдовзі звільнили. Є чому дивуватись? Адже це була середина XVIII століття. А крім того, Сковорода вже застосовував принцип «вербальних оцінок» – ставив учням не бали, а писав короткий фідбек на кшталт **«справжнє безглуздя»** або **«досить гострий»**, **«зрозумілий»** (усю шкалу оцінок від 1 до 20 знаходимо у книзі Г. Ушкалова «Сковорода від А до Я»). Попри відверті коментарі Сковороди, студенти його дуже любили та поважали. Пізніше, викладаючи у Харківському колеґіумі, Сковорода запрошував студентів до себе додому, був з ними у дружніх стосунках. У своїй педагогіці спирався на принцип природності. Казав так: **«Яблуню не вчи родити яблука: вже сама природа її навчила... Учитель і лікар – не лікар і вчитель, а тільки служитель природи».**

Григорій Сковорода – сучасний коуч. Відомо, що він мав чимало конфліктів із представниками влади й тодішніми освітніми управлінцями. Тому філософ вирішив навчати свого найкращого учня Михайла Ковалинського дистанційно. У листах до нього Сковорода дає настанови та мотивує Михайла в дусі сучасних коучів – підбадьорює, пише, що вірить у сили і талант свого учня: **«Вправи через помилки ведуть нас до витонченості письма».**

Сковорода також спонукає Михайла мислити, а не зазубрювати науку з книжок: **«Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним».** **«Не розум із книг, а книги із розуму народилися. Хто очистив свій розум чистими**

роздумами про істину, той подібний до дбайливого господаря, що викопав у своєму домі джерело чистої води».

Знаходимо, стосовно до нашого письменника, докази того, що він був мандрівним блогером. Адже у мандрах наш любомудр провів понад 20 років: зупинявся у своїх знайомих та учнів, спав по 4 години на добу, грав на сопілці, багато писав, хоч за життя не видав жодної своєї книжки. Сьогодні ми б сказали, що він досяг вершини майндфулнесу (різновид медитації) – вмів насолоджуватися кожною миттю життя. У своїх творах саме цього і вчить кожного з нас: **«Шукаємо щастя по сторонах, по віках, по станах. А воно скрізь і завжди з нами, як риба у воді, так ми в ньому. Не шукай його ніде, коли не знайдеш скрізь. Воно преподібне до сонячного сіяння: відкрий тільки вхід йому в душу свою».**

Дослідники творчості митця називають Григорія Сковороду **першим гіні** у світі, і про це пишуть у блогах. Дійсно, його світогляд, філософія щастя та сердечна філософія були споріднені із поглядами **перших гіні** 60-х років у США. До певної міри вони мають рацію, адже філософ вважав серце самісіньким еством людини. Він трактував його і як таємну Божу іскру, що є в кожному із нас, і як думку, і як орону вічної боротьби добра і зла. Вважав, що «всяк є тим, чиє серце в нім».

Недаром слово «серце» зринає у його творах 1146 разів. Серце, як зазначав Дмитро Чижевський, є для Сковороди «корінь усього життя людини, вища сила, що стоїть поза межами й душі, й духа...»

Щодо щастя, то Григорій Савич був переконаний, що воно «як найпотрібніша потреба, дається даром скрізь і завжди». «А від чого воно залежить», – спитаєш ти. «Тільки від твого серця, друже, тільки від серця, бо всі ми народжені задля щастя».

І, нарешті ми підходимо до того, про що йтиме мова на подальших уроках – до «сродної праці». Як виявляється Г. Сковорода був новатором профорієнтації. Це йому належить ідея «сродної праці». У XVIII столітті ця ідея була бунтівна і новаторська, адже батьки споконвіку вважали, що знають краще за дітей, який фах престижний і успішний. Філософ наполягав: слід робити в житті те, що приносить людині радість і щастя. **«Цілком мертва людська душа, яка не вдалася до свого природного діла... Я безнастанно говорив це молодим, щоб випробовували свою природу. Шкода, що батьки не карбують цього на серці своїм синам. Звідси-бо й буває, що військову роту веде той, хто повинен би сидіти в оркестрі». «Усяка справа буде успішна, коли перед у ній веде природа».**

І добра, і лиха слава поширювалася про нього в усій Україні і далі. Багато хто ганив його, дехто хвалив; усі бажали бачити його, можливо, тільки через його дивацтва і незвичайний спосіб життя; тільки деякі знали його справжню внутрішню суть. Оскільки він мав багато учнів і знайомих, саме з його іменем пов'язують відкриття Харківського університету. Ідею про навчальний заклад вирішив втілити у життя Василь Каразін – тридцятирічний дворянин. Для того, аби заклад був створений і запрацював, потрібні були неабиякі кошти, які молодий чоловік збирав з дворянства. Це були добровільні внески, тож дива

могло й не статися. Та величезна на той період сума в шістсот вісімнадцять тисяч карбованців була отримана. Подейкують, що ті, хто вніс свою частку до цієї великої справи були заздалегідь підготовлені Г. Сковородою і значна частина їх були учнями та послідовниками філософа.

Ми не можемо оминати своєю увагою співочий та музичний таланти Григорія Сковороди. Кажуть, що він навчився співати на крилосі, коли ще не вмів ні читати, ні писати. Дуже любив церковні піснеспіви... До речі, він писав музику. Він створив духовні концерти, поклавши деякі псалми на музику, так само і вірші, що співалися під час літургії, музика яких, сповнена простої, але поважної гармонії, прониклива, заповнююча, зворушлива. Він мав особливу схильність і вподобання до акроматичного (почуттєвого, жалісного) виду музики. Крім церковної, він створив багато пісень у віршах.

Змалку любив інструментальну музику: грав на сопілці, вирізаній з гілки верби чи калини. У зрілому віці митець грав ще й на сопілці, флейті, скрипці, лірі, бандурі та гусях. У мандрах його супутницею завжди була сопілка. У зрілому віці він скаже: «Музика – це великі ліки в скорботі, втіха в печалі, забава в щасті».

Він захоплювався також малюванням: до деяких своїх філософських творів робив графічні малюнки, зокрема до трактату «Дружня розмова про душевний світ» (зображення деяких символів «из языческой богословіи»). Свого часу Дмитро Чижевський, передовсім у книзі «Філософія Г.С. Сковороди» (1934), стверджував, що Сковорода перебуває в самісінькому *осередді* української духовної, зокрема літературної, традиції. «Сковорода, – казав він, – є останній представник українського духовного барока, з другого боку, він – український «передромантик»: але бароко та романтика – саме ті періоди духовної історії, що наклали на український дух найсильніший відбиток. Отож, *Сковорода стоїть у центрі української духовної історії...*».

«Мандрівна академія», «людина-університет» своєї епохи. Це про Григорія Сковороду. За життя він не видав жодної книги. Натомість читачі його шукали самі, масово читали та цитували, переписували рукописи та пропагували їх. Про нього у творах згадував сам Тарас Шевченко: «Кругом листочки обведу та й списую Сковороду».

Григорія Савича називають зачинателем жанру байки. Він писав твори переважно староукраїнською та латинською мовами.

Надавав перевагу особистій духовній свободі. Філософські трактати присвячував переважно етиці. А головним сенсом людського існування вважав самопізнання.

Відстоював права людської особистості в кожній людині, що на ті часи означало сильну демократичну тенденцію. Відкрито засуджував московських гнобителів.

Любив Україну, особливо Слобожанщину. Україна для Сковороди – це відблиск «золотого віку», останній острівець Правди в морі кривди». «Всяк мусить пізнати свій народ і в народі себе», бо за межами свого народу людина не існує у своїй природний спосіб.

Всім відомо, що мислитель все життя був самотнім, але не всі знають, що він був закоханий і навіть хотів одружитися, але не зміг. Прагнення до свободи переважило, і він покинув наречену.

Незважаючи на те, що з-під пера Г. Сковороди вийшли вірші, афоризми, байки, прозові, філософські твори, його творчість не була надрукована за життя, а його тексти поширювалися шляхом переписування вручну.

Як писав С. Єфремов, «серед творів Сковороди, серед усіх вікопомних його діл – найбільшим був таки він сам, його особа, його життя на тлі обставин того часу, серед гурту сучасників... такі, як Сковорода, не на аршин сучасності тільки міряються, а виростають з меж свого часу, належать вічності».

Про Сковороду здавна говорили, що він жив так, як учив, а вчив так, як жив. Справді-бо, життя Сковороди – то його втілена філософія. Один із чільних діячів української модерни Андрій Товкачевський навіть стверджував, що якраз життя Сковороди і є його найліпшим філософським тво-ром. Так чи ні, Сковорода розумів філософію передовсім як певний спосіб існування.

Життя поета було взірцем не тільки для його сучасників. Багато чого можемо повчитися й ми. Бо ж такі риси його, як сміливість думки, несхитність ідеалів, вірність інтересам простих людей, душевна щедрість завжди спонукають людину до самовдосконалення.

Щоб краще усвідомити і зрозуміти світ Григорія Савича, потрібно заглибитись у світ його життєвих пригод.

Завершуємо урок з вивчення біографії Григорія Савича Сковороди створенням асоціативних кущів:

Г. Сковорода – простий, щирий, чесний, талановитий, непокірливий, особливий, працелюбний, допитливий, вдумливий, ризикований, впертий, прямий, правдивий, щедрий, справедливий, безкорисливий, стриманий, аскетичний, добродушний, терплячий, багатогранний, розумний...

Г. Сковорода – письменник – філософ – просвітитель – поет – педагог – науковець – перекладач – музикант – композитор – співак – гуманіст – мандрівник – демократ – коуч – хіпстер – гіпі – містик – патріот ...

У ході уроку переглядаємо презентацію, уривки з фільму Ірини Фаріон циклу «Ген українців», «Григорій Сковорода – філософ Духу і Серця».

На завершення – підсумкова бесіда і завдання додому: підготувати повідомлення, у якому дати власне розуміння одного із запропонованих афоризмів.

Література

1. Андрухович Ю. Перед часом і вічністю // День. – 1997. – № 218 (3 грудня).
2. Сковорода Г. Листи до Михайла Ковалинського. – Харків: Майдан, 2012. – 182 с.
3. Ушкалов Л. Григорій Сковорода від А до Я. – Львів: Видавництво Старого Лева. – 72 с.
4. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди / Підготовка тексту, мовна редакція та вступна стаття Л. Ушкалова. – Харків: Акта, 2003. – 432 с.

М. КОВАЛИНСЬКИЙ – ОСОБИСТИЙ ДРУГ І БІОГРАФ Г. СКОВОРОДИ

Бадєєва Л.І.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: liudmyla.badieieva@nure.ua

Праця присвячена розгляду дружніх відносин Г. С. Сковороди з М. Ковалинським, який став автором першої біографії філософа. Твір М. Ковалинського розглядається як своєрідний гімн особистої дружби. Звернено увагу на відповідність композиції твору канонам житійної літератури. У праці досліджуються аспекти впливу біографії самого М. Ковалинського на зміст твору. Твір сповнений щирим захопленням автора особистістю Г. Сковороди, в житті та характері якого він не бачив жодних негативних рис.

Ключові слова: Сковорода, Ковалинський, дружба, філософія.

Про життя видатного українського філософа більше складено легенд, ніж відомо достеменних фактів. Одним із небагатьох авторів, кому ми завдячуємо знанням біографії Г. С. Сковороди, є його багаторічний (протягом трьох десятиліть) друг Михайло Ковалинський. Біографію Григорія Савича М. Ковалинський написав у 1795 р., майже відразу після смерті товариша. Твір Михайла Івановича отримав високу оцінку у вітчизняному сквородознавстві. «Житіє Григорія Савича Сковороди» – цікавий літературний та історико-побутовий пам'ятник кінця XVIII ст. Він є фундаментом вивчення життєвого шляху Г. Сковороди, а також відображає особистість самого М. Ковалинського, його гідні поваги якості характеру і творчості [1, с. 112; 5].

В сучасній літературі також відсутня єдність думок щодо впливу дружніх стосунків Г. Сковороди і М. Ковалинського на філософські твори першого з них. Ліберальній історіографії з XIX ст. закидають підміну філософських поглядів Г. Сковороди поглядами М. Ковалинського. Висловлюється думка, що М. Ковалинський був не тільки другом, а й прибічником філософського вчення Г. Сковороди. Публікатори вільно поводяться з назвою твору М. Ковалинського, на власний розсуд змінюючи церковне «житіє» на світське «життя» і навпаки. Одиною залишається спроба Д. Сироїд з'ясувати відповідність «Житія Григорія Сковороди» жанру житійної літератури [4]. Лише в останні роки було поставлено питання про те, наскільки обраний Г. Сковородою мандрівний спосіб життя був добровільним вибором філософа [6]. У розв'язанні цих та інших питань може допомогти нове прочитання твору М. Ковалинського, подолання погляду на нього як на джерело даних про життя філософа, а не як на завершений літературний твір. Таким чином, метою статті є розгляд біографії М. Ковалинського та його твору про Г. Сковороду.

Михайло Ковалинський або Коваленський – у XVIII ст. різне написання прізвищ було звичайною практикою – народився 16 (27) лютого 1745 р. у фортеці Олексіївська (Харківський слобідський козацький полк). Його батько Іван Ковалинський служив протоієреєм у місцевій церкві. За родинними переказами, Ковалинські були родом з Польщі і їх родоначальник змінив

католицьку віру на православну. У Івана Ковалинського було четверо синів: Іван, Петро, Михайло та Григорій. Усі четверо зробили непогану кар'єру у швидко зростаючому імперському державному апараті. Іван був обер-крігс-комісаром, Григорій – надвірним радником, Петро – дійсним статським радником, а Михайло – генерал-майором. Михайло та його молодший брат Григорій навчалися у Харківському колегіумі. Саме у стінах колегіуму і почалася дружба М. Ковалинського з викладачем поетики Г. Сковородою. Знайомство їх сталося у 1760 році. Родич М. Ковалинського попросив Г. Сковороду звернути увагу на виховання відірваного від родини юнака [3, с. 442]. Ковалинський-мемуарист скріпив дружбу віщими снами: власним і вчителя-філософа. Дружба мала і суто педагогічний зміст: Сковорода навчав юнака синтаксису та грецькій мові [3, с. 442]. Педагогічна майстерність Г. Сковороди дозволила глибше розкрити здібності учня, і після закінчення навчання М. Ковалинський був залишений у колегіумі викладачем поетики. Працював він у колегіумі до 1769 року, коли його доля різко змінилася після пропозиції стати приватним учителем дітей колишнього гетьмана України К. Розумовського.

Можливо, вирішальне значення для запрошення мало знання М. Ковалинським нових європейських мов. В період праці у Розумовських М. Ковалинський разом з вихованцями здійснив кількарічну подорож Європою. Початком подорожі він сам називає 1772 рік, але є свідчення, що вона почалася двома роками раніше. Під час подорожі М. Ковалинський мав змогу слухати лекції в університеті міста Страсбург. Він також працював над перекладами книги гуманіста-просвітника д'Аламбера про королеву Швеції Христину. Після повернення до Російської імперії європейська освіта та позитивні відгуки Розумовських дозволили йому досягти нових щаблів кар'єри. У Петербурзі М. Ковалинський був прокурором Воєнної колегії, а у 1780-х рр. – начальником канцелярії князя Г. Потьомкіна. Таким чином, життєвий шлях його лежав у протилежному вченню Г. Сковороди напрямку. Але це не перервало нитку їх особистої приязні, і листування між ними тривало від початку 1760-х рр. до останніх днів життя філософа. Саме завдяки листуванню з М. Ковалинським відомо чимало нюансів непростих філософських поглядів Г. Сковороди. Без листів філософа до його особистого друга і учня важко було б досягнути еволюцію поглядів Г. Сковороди з різних питань як самопізнання, так і пізнання світу.

Останні роки кар'єри М. Ковалинського позначені важкими випробуваннями. Отриманий 1793 року чин генерал-майора недовго тішив М. Ковалинського. Того ж року він зазнав неласки «матінки-імператриці» Катерини II і був відставлений від служби за «воровство и грабёж». Зберігся відгук одного з московських сановників щодо відставки М. Ковалинського, в якому його названо «негідником». Отже, у вік загального казнокрадства, яким було в історії імперії XVIII ст., сановиті мужі поспішали приєднатися до гонінь, які відбувалися з монаршої волі. Саме на період вимушеної відставки М. Ковалинського припадає його остання зустріч з Г. Сковородою. Семидесятирічний філософ вирушив до друга, який жив у маєтку в Орловській

губернії, пішки. З собою він ніс не тільки утіху й благословення другу, який потрапив у скруту, але й рукописи своїх творів. Г. Сковорода вирішив довірити долю своїх творів багаторічному другуві. Перелік цих творів М. Ковалинський подає у своїй біографії Г. Сковороди [3, с. 474]. Чи позначилася монарша неласка на творі М. Ковалинського, присвяченому Г. Сковороді? Можна позитивно відповісти на це питання. Серед чеснот Г. Сковороди М. Ковалинський відзначає здатність терпіти біль, нещастя. Особливо автор «Життя...» наголошує на здатності Григорія Савича терпіти незаслужені обвинувачення та образи. Цю рису характеру філософа М. Ковалинський зображує при описі вчителювання Г. Сковороди у поміщика Стефана Тамари, а також в описі конфлікту в Переяславському колегіумі [3, с. 442]. Свою власну долю М. Ковалинський трактує як брак волі йти шляхом, який відповідав би вченню Г. Сковороди. Для обраного філософом життя потрібна воля та характер, який наближає людину до православних святих. Себе ж М. Ковалинський зараховує до людей, які не змогли встояти перед мирськими спокусами. «Свет представился ему во всей великости своих прелестей. Поток мыслей покрыл разум его и бездна желаний отверзлась пред сердцем его» [3, с. 462]. Ще більш патетично М. Ковалинський описує останню зустріч з Г. Сковородою: «Промысл божий возрел на него в развалинах бытия его, воздвигнул дух мудрого, сердце друга, и Сковорода, одержим болезнями старости, несмотря на дальность пути, на чрезвычайно ненастную погоду, приехал в деревню к другу своему, один разделить с ним ничтожество его» [3, с. 468]. Отже, зустріч зі Сковородою втішила М. Ковалинського, стала джерелом натхнення у створенні не просто біографії виняткової особистості, яким був Г. Сковорода, а і своєрідного гімну дружбі. Докази дружнього піклування Г. Сковороди і М. Ковалинського містить листування між ними. У листі від 22 червня 1787 р. М. Ковалинський сповіщав друга про те, що надіслав йому окуляри. «Посылаю вам очки. Не знаю, годятся ли они для глаз ваших; желаю же, чтобы угодны были». У тому ж листі міститься повідомлення про те, що М. Ковалинський придбав на прохання Григорія Савича флейту, яку збирався вислати «с другою оказией». Це повідомлення спростовує перекази про те, що Г. Сковорода грав виключно на власноруч виготовлених інструментах. Твір М. Ковалинського спростовує й іншу легенду про Г. Сковороду – про навчання в кількох європейських університетах. З народних переказів XVIII ст. ця думка перекочувала в літературу, у тому числі і в сучасні видання сковородинознавства [2]. Основою для подібних тверджень є не лише факт перебування Г. Сковороди за кордоном у складі Токайської місії, але і співзвучність його філософії поглядам деяких європейських філософів. М. Ковалинський в біографії Г. Сковороди не наводить жодного факту про навчання в університетах, лише говорить про розуміння ним європейської філософії завдяки знанню іноземних мов [7, с. 442]. Думку про те, що Г. Сковорода не був слухачем філософських курсів в будь-якому університеті, підтверджують архівні пошуки Д. Оляччина і Д. Тетериної-Блохин в Кенігсберзі, Бреславі, Будапешті. На думку останньої, Г. Сковорода не знайшов

шляху до вчених західної еліти того часу: Канта, Гаманна, Гердера, Лессінга [5, с. 66].

Варто звернути увагу на повну відсутність у творі М. Ковалинського зображення негативних рис у характері і поведінці Г. Сковороди. Пояснюється це не лише щирою прихильністю до друга, але і християнською традицією позитивного зображення тих, хто вже залишив цей світ.

Таким чином, Особистий друг Г. Сковороди М. Ковалинський створив першу біографію філософа. Його твір відзначається щирим захопленням другом і учителем, є джерелом правдивих свідчень про непросте життя Григорія Савича. Разом з тим твір має виразну авторську присутність. М. Ковалинський критично осмислює власну біографію. Він розглядає свої життєві невдачі як брак волі протистояти мирським спокусам, передусім кар'єрі та багатству. Твір про учителя М. Ковалинський написав у період своєї вимушеної відставки, яка стала наслідком монаршої неласки імператриці Катерини II. Після смерті імператриці кар'єра М. Ковалинського відновилася. Це пояснюється тим, що новий імператор Павло I всіляко демонстрував прихильність до осіб, які зазнали утисків чи переслідувань в період правління його попередниці.

Література

1. Багалій Д. І. Український мандрований філософ Г. С. Сковорода. Х. : Держ. вид., 1926. 397 с
2. Григорій Сковорода в спогадах сучасників і народних легендах. Харків: Оригінал, 2002. 96 с.
3. Ковалинський М. І. Життя Григорія Сковороди // Г. Сковорода. Повне зібрання творів: у 2-х т. Т.2. Київ: Наукова думка, 1973. С. 439–476.
4. Сироїд Д. «Життя Григорія Сковороди» Михайла Ковалинського з погляду життєвого канону // Григорій Сковорода: загадковість присутності (Матеріали конференції, присвяченої 280-річчю з дня народження Григорія Сковороди. Львів, 2005. С. 43–50.
5. Тетерина-Блохин Д. Деякі дані про родовід та оточення Г. С. Сковороди (за архівними матеріалами) // Григорій Сковорода – джерело духовної величі і сучасність (матеріали Переяслав-Хмельницьких 10–11–12-х Сковородинівських читань) / Відп. ред. проф. М. П. Корпанюк. Тернопіль: Астон, 2007. 448 с.
6. Трофимук М. Геній чи загублена українська людина // Григорій Сковорода: загадковість присутності (Матеріали конференції, присвяченої 280-річчю з дня народження Григорія Сковороди. Львів, 2005. С. 38–42.

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Борисова Д. Є.

Науковий керівник – ст. викл. Сергієва А. В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: daria.borysova@nure.ua

Розглянуто основні філософські ідеї творчості Григорія Сковороди. Висвітлено постулати філософських міркувань митця. Приділено увагу ідеям «серця» та «усунення волі людини», які просував Сковорода. Акцентовано увагу на значущості філософської спадщини Григорія Сковороди.

Ключові слова: філософія, філософське вчення, філософські міркування, філософська спадщина.

Митець, поет і просвітник Григорій Сковорода все життя намагався зберегти та розвивати українську духовність, спрямувати свою творчість у сферу духовної реальності, розробляти своє власне бачення і розуміння філософії. На початку може здатися, що Сковорода писав незрозумілі філософські твори, але ідеї, які піднімав філософ, змушують міркувати, зосереджуватися на проблемі, вони поглинають у роздуми та вражають своєю простотою і доступністю, а питання, які висвітлює автор залишаються й сьогодні актуальними та близькими для людини.

Творчість Сковороди була сповнена філософських роздумів про єдність людини і природи, людські взаємини. На вершині його філософського вчення стоїть людина, її внутрішній світ, духовне життя та душевний стан. Сковорода стверджував, що справжня мудрість полягає не стільки в пізнанні істини в житті людини, скільки в тому, щоб людина жила в істині. Він навіть забороняв видавати свої книги, хоч і називав їх своїми «дітьми». Просвітник вважав істинним філософським результатом «книгу» свого життя, в якій кожний його вчинок чи кожна думка будувалися як рядок творчості, а написані тексти, на його думку, були лише відображенням, символом цього життя, його знаками. Дуже влучними є його слова про книгу: «Вона нічим не зачіпає населеного світу, а лиш слідами зібраних із нього створінь веде нас до єдиного всюдисущого начала, як магнітна стріла, поглядаючи на вічну твердь його» [1]. Духовним джерелом, цілим світом для Сковороди завжди була Біблія, він вважав, що саме вона допомогла йому сформулювати свої філософські погляди, пізнати божественну істину. Коли його запитали, про що навчає Біблія, Григорій відповів: «Про людське серце. Поварські Ваші книги вчать, як задовольнити шлунок; собачі – як звірів душити; модні – як чепуритись; Біблія вчить, як облагородити людське серце» [2].

Суть філософських міркувань Сковороди про людину полягає в «ідеї внутрішньої людини», її щасті, моральному удосконаленні. Він також виділяє «ідею серця», яку визначає як сферу духовного життя людини, її переживань, почуттів, адже митець вважав, що серце – це «безодня» людської душі, символ того, що називається душею, осереддя людського в людині. Одночасно, як

відмічав філософ, серце людини виступає інструментом пізнання, у ньому поєднуються розум і віра, розум і воля людини. Український Сократ не забуває відмітити «ідею усунення волі людини», суть якої полягає в тому, що чисте серце зміцнюється в людині через боротьбу. На його думку, людина повинна очистити, вивільнити свою свідомість від волі тому, що воля породжує кривду. Григорій Сковорода дуже часто в своїх роздумах повторював: «Пізнай себе, слухай себе, подивись в себе». В цих словах було закладено «ідею нерівної рівності», сенс якої автор бачив в тому, що всі люди рівні перед Богом, але разом з тим вони всі різні. Він відмічав, що у кожної людини своя природа, її не можна змінити, але можна пізнати та вибрати собі життєвий шлях [3].

Застосовуючи таку філософію, Сковорода робить висновок, що людина здійснює прекрасні вчинки і щаслива тільки тоді, коли вона погодить свою поведінку і образ життя зі своїми природними схильностями. Для Сковороди всі питання і всі таємниці світу зосереджені в людині. Не розгадавши себе, людина не може нічого розуміти в тому, що її оточує, розгадавши ж себе до кінця, людина проникає в найглибші таємниці Всесвіту [4]. Філософська спадщина Г. С. Сковороди має велике значення для нащадків. На неї можна спиратися в наш непростий час, коли праця людини втратила привабливість, а життя стало безцільним і незахищеним. Сковорода показав усім «як можна бути вільним серед неволі і святим посеред пекла», бо зміг прожити як бунтар думки й самого способу життя [5]. Дуже хочеться, щоб люди були чесними, слухали своє серце, жили в гармонії зі своїм внутрішнім світом та не зраджували своїм принципам і совісті, як того хотів великий український письменник, філософ, учитель Григорій Сковорода.

Література

1. Сковорода Г. Книжечка, що називається Silenus Alcibiadis, тобто ікона алківіадська. URL: <http://sites.utoronto.ca/elul/Skovoroda/Ikona-Alkiviadska.pdf>
2. Нікітчина С. О. Духовні аспекти здоров'я в поглядах Я.А. Коменського і Г.С. Сковороди. URL: <http://perejaslav.org.ua/biblioteka/duhovni-aspekti-zdorovya-komenskogo-skovorodi.html>
3. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Пер. М. Кашуба, В. Войтович. Львів: Світ, 1995. 528 с. URL: <https://coollib.com/b/311163/read>
4. Федоришин Г. Ідея «внутрішньої» людини у філософській системі Сковороди. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2908>
5. Степанова Н. Григорій Савович Сковорода – духовний наставник сучасного педагога: Методичні матеріали за результатами Інтернет-семінару. Черкаси: КНЗ «ЧОІПО», 2018. 104 с. URL: http://oipopp.ed-sp.net/public/repository/skovoroda_zbyrka.pdf

ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА Г. С. СКОВОРОДИ І СЬОГОДЕННЯ

Виноградська В. Г.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л. І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: veronika.vynohradska@nure.ua

У тезах авторка розглядає філософію Григорія Сковороди. Не зважаючи на те, що поет дуже відрізнявся від своїх сучасників, його ідеологія актуальна сьогодні як ніколи.

Ключові слова: Григорій Сковорода, філософська спадщина, сьогодення, щастя, «споріднена» праця.

Людина-«індиго», студент-хіпстер, вчитель-змінотворець, новатор, мандрівник... Він завжди виділявся, зневажав високі титули та посади. За переказами, він зверхньо і самовпевнено відповів імператриці Катерині II, коли та запитала, чому він їй не вклонився: «Не бажав я тебе бачити, ти сама захотіла на мене подивитися. А як же ти мене роздивишся, якщо я перед тобою удвоє зігнуся?» Мова йде про великого філософа XVIII-го сторіччя Григорія Савича Сковороду.

Основа філософської системи Сковороди полягає в існуванні «двох натур» і «трьох світів». Розшифровка існування «двох натур» впливає безпосередньо з трактату «Про Бога»: «...Весь світ складається з двох натур:

- одна – видима. Видима натура зветься твар;
- друга – невидима. Невидима – Бог. ... у стародавніх [людей] Бог звався «розум всесвітній».

Йому в них були різні імена: натура, буття речей, вічність, час, доля, необхідність, фортуна та ін. А в християн найвідоміші йому імена такі: дух, Господь, цар, отець, розум, істина. ... Що ж до видимої натури, то їй також не одне ім'я, наприклад: речовина чи матерія, земля, плоть, тінь та ін. ...».

Філософ мав своє унікальне уявлення про Бога, яке йшло всупереч церковному, що дотримується біблійної легенди про створення світу Богом протягом шести днів. В ідеології Г. Сковороди Всевишній завжди йде поряд з матерією. Таке розуміння Бога, що ототожнюється з природою, отримало в філософії назву пантеїзму. Сам термін «пантеїзм» уперше ввів ірландський філософ Джон Толанд, хоч такі міркування поширював ще нідерландський філософ Бенедикт Спіноза.

Повернемося до системи Г. Сковороди та розберемо поняття «трьох світів», кожен з яких також володіє двома натурами – видимою та невидимою.

Першим і головним світом у Григорія Савича є весь Всесвіт – макрокосм. Він включає в себе все народжене в цьому великому світі, складеному з паралельних незліченних світів. У цьому світі немає ні початку, ні кінця - він вічний і безмежний. Другим з «трьох світів» є мікркосм – світ людини. Щоб зрозуміти концепцію, звернемося до трактату під назвою «Симфонія, названа книга АСХАНЬ, про пізнання самого себе». Вустами одного з дійових осіб –

«Друга» – Сковородою ставиться питання з подальшою на нього відповіддю: «А що ж таке людина? Що б воно не було: чи діло, чи дія, чи слово – все те марнота, якщо воно не отримало свого здійснення в самій людині. ...вся оця різновиду плоть, уся незмірна незліченність і видимість сходиться в людині і пожирається в людині». У людині є тілесне і духовне, тлінне і вічне, але істинним у ній є невидиме, а тілесне є лише тінню цього невидимого. Найбільш важливим, глибоким у людини є її емоційно-вольове начало – «серце». Із нього випливає все: і думка, і стремління, і почуття. Вся моральність повинна теж бути звернена на «серце». Звідси і вимога: «пізнай себе», «поглянь у себе».

Згідно з представленнями Сковороди, все, що здійснюється в світі – макрокосмі, знаходить своє завершення в людині – мікрокосмі. З позицій вчення Сковороди можливості пізнання світу людиною нічим не обмежені. Прагнення людини до пізнання ототожнюється з прагненням людини до Бога без посередників, бо Богом є сама природа, а людина – її витвір, – пізнаючи Бога – пізнає самого себе. У цьому значенні Сковорода заперечує агностицизм – вчення про непізнаваність світу.

Дуже тонким моментом в теорії пізнання Сковороди є той факт, що він не зв'язує множення людиною своїх пізнань із зростанням матеріальних потреб, задовільнення яких розуміється як досягнення людського щастя. Швидше навпаки: чим краще людина пізнає саму себе і оточуючий її світ, тим розумніше і скромніше повинні бути її потреби.

Третім в системі є так званий символічний світ, що ототожнюється Сковородою з Біблією. Існування двох натур - зовнішньої і внутрішньої – також приписується Біблії. Сковорода вважає, що в представленні в Біблії легенди закладено таємниче значення, корисне і повчальне знання, не зважаючи на те, що це фантазія, обман, фальсифікація, небилиці, брехня. Збагнення внутрішньої натури поет зв'язує з пізнанням краси. Він приймає внутрішню натуру за істинне джерело краси, вважаючи, що зовнішня форма – явище випадкове.

Застосовуючи філософію двох натур і трьох світів до людини, Сковорода робить висновок, що людині, задля здійснення прекрасних вчинків і відчуття щастя, необхідно погодити свою поведінку і образ життя зі своїми природними схильностями.

У філософському вченні Сковороди не тільки сама сильна й яскрава, але і сама важлива для сучасності є теза про щастя людини і людства загалом. Щастя людини не зв'язується з все більш повнішим задовільненням її потреб.

Для Григорія Савича воно має більш глибоке коріння. Суть щастя він зв'язує з образом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вислів Сократа: «...Інший живе для того, щоб їсти, а я – їм для того, щоб жити. ...» – яким Сковорода відкриває свій трактат під назвою «Ікона Алкивіадська». У такий спосіб філософ нібито захищає людську «природу» від зведення її до споживання і користі. Сам він обрав такий образ життя, який з його слів допомагав йому «не жити краще», а «бути краще». Прагнення «бути

краще» асоціювалося з поняттям «чистої совісті»: «краще годину чесно жити, чим поганить цілий день».

Розкриваючи саму суть «чесного життя» та «чистої совісті» Сковорода посилається на трудову діяльність. Для нього праця – не борг, не обов’язок, не примушення (за сьогоdnішнім переконанням суспільства), а, навпаки, вільний вибор людини, який повинен виконуватися за покликом серця. Насолода та почуття щастя виникає через процес, незважаючи на результат. Такій праці Сковорода дає визначення «споріднена».

Найглибша думка, на яку можна спиратися при розв’язанні сучасних проблем людства – щастя людини полягає в праці, адже саме вона зробила з мавпи людину. Сковорода називає «неспоріднену» працю джерелом деградації людини, з якої впливає деградація й цілого людського суспільства.

Таким чином, проектуючи ідеологію Сковороди на сучасність, приходимо до висновку, що сьогоdnішня екологічна криза є свідченням того, що людство ще не пізнало повною мірою своїх природних здібностей і в основному займається «неспорідненою» працею. Це не дає змоги перейти на перспективну траєкторію розвитку.

Заняття «спорідненою» працею накладає відбиток і на образ життя людини. Біографи Сковороди, наприклад, стверджують, що письменник Лев Толстой любив Сковороду саме за те, що його образ життя гармоніював з його вченням. Сам же Толстой страждав від дисгармонії між власним вченням і безсиллям порвати з життям, не відповідним його ідеалам.

Світова громадськість зараз визнає, що щастя і мир на планеті залежать в більшій мірі не від того, що люди вміють робити, а від того, на що направлена їх діяльність. Незважаючи на те, що тема «спорідненої» праці отримала розвиток в українській літературі, вона все ще чекає свого збагнення.

Значення філософської спадщини Г. С. Сковороди в тому, що на неї можна спиратися в наш непростий час, коли людина накликає на себе небезпеку результатами своєї ж праці, коли при збільшенні числа храмів зберігається зростання злочинності, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцільним (якщо вона не пов’язана з накопиченням капіталу) і незахищеним.

Література

1. Сковорода Г.С. Твори: у 2 т. Київ: АТ «Обереги», 1994. Т. 1. 527 с.
2. Сковорода Г.С. Твори: у 2 т. Київ: АТ «Обереги», 1994. Т. 2. 479 с.
3. Радугин А.А. Філософія. Курс лекцій. Москва: Владос, 1995. 304 с.
4. Чижевський Д.І. Філософія Г. С. Сковороди. Варшава: Праці Українського Наукового Інституту, 1934. Т. 24. 233 с.

РОЛЬ І МІСЦЕ ТВОРЧОСТІ Г. С. СКОВОРОДИ В СУЧАСНІЙ ТВОРЧОСТІ

Георгієва Я. В.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л. І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: yana.heorhiieva@nure.ua

Розглянута актуальність збереження спадщини Григорія Савича Сковороди, вплив творчості на сучасний світ. Описана власна думка щодо ролі філософії поета сьогодні.

Ключові слова: Григорій Сковорода, філософія, символ, творчість, духовний процес.

Ім'я українського філософа Григорія Савича Сковороди досить відоме серед знаменитих філософів. Сковорода називав себе глибоким мислителем, поетом, перекладачем, педагогом. Його творчість відзначена вкоріненістю в навіть не лише в нашій культурі, а також тісним зв'язком в традиціях інших країн. Про його життя і творчість писали у сотнях історичних, філософських, літературознавчих, педагогічних та інших досліджень, його твори видавали у перекладах.

Григорій Сковорода справив неабиякий вплив на сучасників. Його вчення перебувало в повній згоді з його життям. Незважаючи на те, що праці поета не друкувалися при його житті, вони поширювалися шляхом переписування.

Цитата «Світ ловив мене, але не спіймав» відома всім. Це не лише констатація стратегії філософа, а й висловлювало переконання на майбутнє («ловля» не була реалізована за життя поета, так само нереалізованою вона буде й в майбутньому). Таким чином, роблячи себе суб'єктом, він робить нас подвійними грішниками. Спершу, гріх гордині. Людина вважає себе здатними зробити те, що не зміг зробити «весь світ». По-друге, гріх неповаги. Г. Сковорода так прагнув залишитися невпізнаним, то чому люди мають право описувати його як ту чи іншу модель? Минуло майже 300 років, як думки поета почали самостійне життя серед українських людей.

Теми, що Сковорода описував у своїй творчості актуальні і на сьогодні. Вони мають роль у наших життях, навіть якщо де-хто цього не помічає. Основною ідеєю його філософії є щастя і шляхи його досягнення. Ця тема доволі таки цікава. Особливо знаючи, як вона гостро постає сьогодні, коли поняття щастя не фігурує в духовному мисленні й образі, а лише у вигляді чогось матеріального.

Дружба в його творах – символ джерела радості, душевного здоров'я. Він вчить, обирати друзів потрібно обережно, уникаючи підлабузників, бо часто нещирі друзі тягнуть інших до низу, спокушають їх, запевняють у своїх діях. Попереджає, що в таких випадках потрібно рішуче відмовитися від спілкування з такими людьми. Якщо «ми охоче підтримуємо стосунки з людьми, які ще здорові, але чий розум пошкоджений і просякнутий отруйними

вченнями, ми ризикуємо потрапити в їхнє становище». Сучасним людям треба зрозуміти це. На зараз ми маємо багату конкуренцію у всьому: в роботі, в ученні тощо.

Щастя людини Сковорода вбачає не в праці взагалі, а в «спорідненій» праці. Обґрунтування потреби людини в природній праці посідає гідне місце в його творчості Сковорода, а саме в діалозі під назвою «Азбука, або буквар світу». На думку філософа, родинна праця вона бадьорить дух, приносить задоволення і насолоду. Родинна діяльність корисна для суспільства, для тих, хто знайшов своє призначення. Єдність суспільних і особистих інтересів відрізняє працю від роботи, обраної з міркувань вигоди, чи гордості. Турбота, уважне ставлення до себе, вважає Сковорода, завжди будуть важливими і для майбутніх людей. Я гадаю, він не помилився. У нього праця – це не обов'язок, не борг, не примус (як люди вважають сьогодні), а вільний потяг людини. Саме таким чином людина здійснює гарні вчинки і є щасливою, коли вона налагоджує свою поведінку і життя зі своїми схильностями та інтересами.

Дивлячись на теперішній час я кажу, що у багатьох випадках життя людей нічого не змінилося, окрім слів «пан» на «бос», «начальник» тощо. Але ж немає рівності, хтось керує, а хтось виконує. Може, суть не в цьому, а чи подобається людям робити те, що вони роблять? Григорій Сковорода закликав людей займатися улюбленою справою. Справою, що приносить користь.

Отже, напевно справжній духовний портрет Григорія Сковорода не має нічого спільного з парадигмою, з уявленням та сприйняттям «традиційного» філософа. Він часто наділений рисами вільнодумця, але це не описує мандрівного філософа. Гадаю, у Сковорода дійсно не було кінцевої філософської думки, але, напевно, він і не намагався її створити. Філософська спадщина Г. Сковорода багатогранна. Пам'ять про філософа зберігається і має зберігатися завдяки роботам, подібним до моєї, навіть у такий скрутний час. Роль і значення філософії Г. С. Сковорода в сучасному світі полягає в тому, що на неї можна опиратися в непростий час, коли люди накликають на себе небезпеку своєю ж працею, своїми ж діями; коли при возведенні ще більшої кількості храмів злочинність і також зростає; коли робота людини втратила всяку чарівність; коли життя почало бути позбавлене мети, за виключення лише якоїсь вигоди або якщо воно не пов'язане з капіталом. Думаю, час визнати, що щастя і мир залежить здебільшого не від вміння людини робити просто щось, а від саме спрямованої їхньої діяльності.

Література

1. Григорій Сковорода в спогадах сучасників і народних легендах. Харків: Оригінал, 2002. 96 с.
2. Махновець Л. Григорій Сковорода. Біографія. Київ: Наукова думка, 1972. 255 с.
3. Митрович К. Портрет Сковорода (у 250-річчя його народження) // Сучасність. – 1972. – Ч.11. – С.49.
4. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. 2-е вид. Київ : Майстерня Білецьких, 2008. 256 с.
5. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковорода.// Праці українського наукового інституту. – Т.ХХІV. Серія філологічна. Кн.1. Варшава: 1934. С.179.

ВПЛИВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА СУЧАСНИКІВ

Гончаров Д. М.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Циганенко В. Л.
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)
E-mail: danylo.honcharov@nure.ua

У даній роботі ми розглянули філософію видатного українського письменника Григорія Савовича Сковороди, ознайомилися з його життєвими цінностями та поглядами. Зрозуміли те, що й на разі ми повинні дотримуватися тих самих поглядів, як і Григорій Сковорода.

Ключові слова: філософія, Сковорода, життєві погляди, поет-філософ, афоризми Сковороди, вплив на сучасників, патріотизм.

Ця тема дуже актуальна, тому що сучасна молодь не замислюючись знецінює велику кількість речей. Юнаки не володіють потрібною інформацією для розвитку їхнього світогляду, бо не цікавляться життям видатних людей.

Це питання досліджували Килименчук Аліна, Завідняк Богдан, Ірина Шторгін.

Мета: ознайомитися зі світоглядами Григорія Савовича Сковороди. Пізнати наскільки ці погляди перетинаються із сучасністю, їх актуальність та зрозуміти важливість дотримування такої життєвої позиції.

Скільки існує людство, стільки і йдуть пошуки щастя. Кожна людина – це окремий світ зі своїми уявленнями про щастя. Хтось бачить його в грошах, для когось воно в любові, комусь здається, що воно в мудрості. Не один філософ, не один поет шукав відповідь на це питання. Український філософ Григорій Савович Сковорода також прагнув відшукати формулу справжнього щастя. У нього було непереборне бажання відкрити людям істину і суть життя. За його вченням, щастя людини не пов'язане із задоволенням її зростаючими потребами, а має досить глибоке коріння.

Зосереджуючись на проблематиці, яку Г. Сковорода порушує у своїх філософсько-літературних творах, доходимо висновку, що головною їхньою спрямованістю є дослідження людини та її буття. Найголовнішою з усіх наук він вважав науку про людину та її щастя. Також у своїх життєвих поглядах Сковорода підкреслював значення розуму. Цей культ об'єднує нашого поета та погляди французьких письменників XVIII століття – Руссо, Дідро та Вольтера. У дечому Григорій Сковорода пішов далі своїх французьких колег. Адже героїв його творів не влаштовує таке суспільство, де існує кріпацтво, духовне і соціальне рабство. Бо, на його думку, таке суспільство йде до загибелі.

У своєму пізнанні світу мандрівник-філософ дотримується морально-етичних засад вічної боротьби «добра» і «зла». Під «злом» він розумів прагнення достатку, паразитизм і розпусту. Протилежністю «злу» є «добро», яке символізує високі і духовні інтереси людини. Його ідеал – це суспільство,

де немає ні розкоші, ні бідності, бо вчення письменника спрямовані на утвердження ідей гуманізму, добра, справедливості і чесності.

Дотримуючись таких ідей, паралельно Сковорода виступає за єдність людини і природи. Безперечно, шлях до щастя людини, на думку філософа, прокладається через самопізнання. Як відомо, принцип «пізнай самого себе» з'явився вперше не у нашого поета. Звичайно ж, що пріоритет у цьому плані належить Сократу. Але принципово новим у Сковороді є те, що він не просто стверджує ідею необхідності розуміння людської природи, а натомість зосереджується на пізнанні природи людської душі, враховуючи чинники, які її формують – це віра, надія, любов. Український філософ пов'язував сутність щастя зі способом життя. Найповніше цю сутність виражає вислів Сократа: «Інший живе, щоб їсти, я їм, щоб жити», яким Сковорода починає свій твір під назвою «Лаківі дворового ідола». А вже теорія самопізнання пов'язувалась з ідеєю «сродної» праці у Сковороди, яка полягала в щасті людини від її праці, відповідно до природних здібностей. «Роби те, до чого народжений», – висловлював свою думку письменник.

Сучасна екологічна криза доводить, що люди займаються переважно «несродною» роботою і ще не усвідомили ролі «спорідненої» праці у зв'язку з природою людини. Лише на основі знання своїх природних здібностей, своєї ролі в природі – людина може вийти на багатообіцяючу траєкторію розвитку.

Також український мандрівник-філософ не вірив тому, що служити своїм співвітчизникам, своєму народу можна за межами рідної Батьківщини. На цьому принципі і зростав патріотизм поета. Він був щирим патріотом усе своє життя, а згодом прищеплював і плекав почуття любові до своєї батьківщини у своїх читачів. «Шукаємо щастя в інших країнах і століттях, а воно скрізь і завжди з нами: як риба у воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде, бо воно скрізь. Це - сонячне сяйво; прочини тільки двері у свою душу», – казав письменник.

Велич Григорія Савовича Сковороди полягає в тому, що він прагне зрозуміти світ і людське буття, щоб порадити сучасникам, як робити життя ще краще. Літературна спадщина великого поета викликає захоплення своєю жанровою різноманітністю, адже його перу належать і філософські діалоги, трактати, і байки, і пісні, і афоризми. Але всі ці твори автор підпорядкував єдиній меті – просвітительській.

Отже, Григорій Сковорода – це видатна постать у галузі науки і мистецтва, визнана не лише в Україні, а й у світі. Його внесок у культуру важко повністю оцінити, тому що мало хто може зрівнятися з ним у величчя та якості його робіт. Григорій Савович Сковорода до кінця життя був зі своїм народом, а його твори стали народними піснями. Творчість видатного митця стала основою для творчості його послідовників, письменників XIX ст. Не одне покоління звертатиметься до мудрості Сковороди, прагнучи втілити мрію людства про створення гуманістичного суспільства.

Література

- 1 Сковорода Григорій Савич URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 29.10.2022).
- 2 Григорій Сковорода. Український філософ, якого досі вітають із днем народження URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/skovoroda-savych-filosof-den-narodzhennya/30982195.html> (дата звернення 29.10.2022).
- 3 Григорій Сковорода сучасними очима URL: <http://ukrainka.org.ua/node/5007> (дата звернення 01.01.2022).

СИСТЕМА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ Г.С. СКОВОРОДИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Горішня К. О.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Гарбар М.А.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: kateryna.gorishnia@gmail.com

У дослідженні проаналізовано факти з біографії відомого мислителя, видатного діяча української та світової культури Григорія Сковороди, крізь призму його морально-етичних поглядів та духовних цінностей. Філософські роздуми письменника та просто людська етика завжди залишаються актуальними, навіть в сучасному світі стрімкого розвитку науки та технологій.

Ключові слова: Григорій Сковорода, мораль, етика, самопізнання, гідність, духовні цінності, філософська думка, людське життя, технології.

Григорій Савич Сковорода – феномен української та світової культури. Він – видатний український філософ, просвітник, педагог, поет і письменник XVIII століття. Великий вплив на формування його таланту і поглядів мало життя суспільства тогочасної України. Воно згуртувало дух письменника і зробило з нього непримиренного борця проти соціальної несправедливості, утвердило його як гуманіста та демократа. Його безсмертя і велич полягає у тому, що в час найжорстокіших утисків українського народу царизмом він став на захист прав звичайних людей. Вже тоді Григорій Сковорода мріяв про справедливе суспільство, в якому кожен українець буде жити добре і щасливо.

Головною темою його творчості завжди була людина, яка, на відміну від інших тварин, наділена свідомістю і мовою, здатністю працювати, оцінювати навколишній світ, приймати відповідальні рішення і насамперед усвідомлювати різницю між добро і зло [1]. Саме тому Сковорода так багато уваги приділяв вихованню, особливо етичному та моральному. Уся творчість видатного письменника сповнена філософських роздумів про єдність природи й людини, про людське щастя, про одвічну боротьбу життя і смерті, добра і зла.

Насамперед привертає увагу багатогранність таланту митця, його всебічна ерудованість: знання мов, поезики, античної та нової філософії, різних видів мистецтва. Основою світогляду Григорія Сковороди було прагнення змінити світ, удосконалити його шляхом самопізнання, виховання, виховання, душевної рівноваги та «сродної праці» [2]. «Не розум від книг, а книги від розуму створились», – сказав Григорій Сковорода і написав підручник з етики. Це був його перший філософський твір, основною думкою якого є ледарство як найбільша людська вада. Однак він був незвичайною людиною, яка за будь-яку ціну дотримувалася своїх життєвих позицій.

Майже до кінця свого життя педагог мандрував селами України. Саме там і формувалися його філософські погляди, а з ними й морально-етичне вчення, яке було викладене у багатьох працях («Наркіс. Разглагол о том: узнай себя», «Беседа, наречення двое», «Беседа 1-я, наречення Observatorium», «Беседа 2-я, нареченная Observatorium Specula», «Діалог, или разглагол о древнем мире», «Разговор пяти путников о истинном щастии в жизни», «Кольцо», «Разговор, называемый алфавит, или букварь мира» тощо) [3].

Чи є ще місце для етичного вчення Сковороди в сучасному науково-технічному світі? Серед морально-етичних настанов і поглядів Григорія Сковороди, які залишаються актуальними й сьогодні, особливої уваги заслуговує філософія серця (кордоцентризм). Це сприйняття світу не прагматичним розумом, а серцем, намагання зрозуміти реальність емоціями, почуттями та душею, перевага духовного досвіду, інтуїції над логічним та дискурсивним мисленням [4]. Кордоцентризм є ключем до розуміння сфери духовного буття та ментальності української нації.

Також філософ вчить нас перш за все пізнати самого себе, а вже потім оцінювати іншу людину: «Якщо ми хочемо виміряти небо, землю й океан, почнемо з вимірювання самих себе і зробимо це відповідно до своїх власних мірок. Але якщо нам не вдається знайти нашу внутрішню мірку, то за допомогою чого ж тоді, на якій шкалі, ми змогли б виміряти інших? І якщо ми не можемо розуміти самих себе, то який же інтерес ми можемо мати від знання точної міри інших створінь?» – зазначає письменник [5]. Це риторичне запитання може служити відповіддю стосовно етичності кожного з нас.

Тож сформована письменником система загальнолюдських цінностей, які є основою життя, – це почуття гідності й честі, милосердя, порядність, пріоритет духовного над матеріальним, прагнення жити сумлінно, національний дух, любов до Батьківщини та ближнього, справедливість тощо [6]. Лише освічена людина може досягти успіхів, почуватися впевненою, жити гідно та повноцінно, стати взірцем для інших. Сенс людського життя полягає в постійному прагненні людини до самовдосконалення.

Наш світ повністю завоював сучасний технологічний прогрес, який продовжує «затмарювати» свідомість людей через засоби масової інформації, інтернет та інші досягнення науки. Більшість із нас уже не читає книжок, у нас немає часу навіть підняти голову вгору і помилуватися прекрасним небом, увесь наш світ зайнятий думками про соціальні мережі та телебачення. Коли ж нам пізнавати себе і міркувати про духовні цінності та просто людську етику?

Вчення Сковороди про щастя, мораль та духовність людини повинне й надалі посідати значне місце у системах освіти та виховання. Саме на засадах духовності, доброти, любові та простої людяності потрібно виховувати майбутні покоління. Тому й через сотні років, у наш час, пам'ять про Григорія Сковороду не вмерла, вона живе, адже Сковорода не просто нас навчає, але дає нам приклади етичної людини.

Таким чином, мудрі життєві настанови українського відомого філософа Григорія Сковороди стали афоризмами, дороговказом сьогодення. Морально-етичні орієнтири творчої спадщини митця, спрямовані на самопізнання та самовдосконалення особистості, допомагають самореалізуватися в складному світі ХХІ століття, яке стало епохою надзвичайних можливостей та важких випробувань, суперечності та боротьби добра і зла, егоїзму та любові до ближнього, стресу та позитивної налаштованості, ледарства та працелюбства, інформаційної війни та екології мислення.

Отже, Григорій Сковорода в історії української духовності – постать незвичайна, самотня, яка залишила визначний вагомий слід в історії не тільки України, а й всього світу. Він був великим філософом та поетом, але перш за все Григорій Сковорода був звичайною людиною, яка відрізнялася від багатьох інших людей здатністю мислити, думати про все: про життя, про його сенс, про таке бажане людське щастя та, звісно, про людину.

Література

1. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія Сковороди. // Чижевський Д. Філософські твори: У 4-х т. Т.1. Київ, 2005. 402 с.
2. Сагач Г. М. Діалог культур у творчій скарбниці Григорія Сковороди // Сагач Г.М. Благословенний Григорій Сковорода. Київ, 2013. С. 59–65.
3. Шевчук В. О. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Сковорода сучасними очима. Київ, 2008. 535 с.
4. Лебеденко А. А. Філософія серця минулого для майбутнього // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія. 2012. Т. 24 (65). № 4. С. 40–52.
5. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. Київ, 2008. 254 с.
6. Усатенко Г. О. Про Григорія Сковороду, ідентичність і давню літературу // Дивослово. Сковородиніана ХХІ ст.: міждисциплінарні студії. 2013. № 5. С. 49.

СПЕЦИФІКА ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Гуща А. А.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Гарбар М.А.
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)
E-mail: anastasiia.hushcha@nure.ua

Творчість Григорія Сковороди виходить за межі усіх можливих дискурсів: філософського, богословського, релігійного, поетичного. Протягом століть постає питання ефективності використання філософії «екзистенції серця», яка дозволяє досягнути основ людського буття у призмі огляду морально-етичного вчення мислителів сьогодення.

Ключові слова: буття, людино центризм, «Філософії серця».

Автор ставить перед собою мету доповнити уявлення про філософський доробок Г. С. Сковороди з погляду інструменту розвитку сучасної філософії, конкретизувати знання стосовно актуальних питань виховання цінностей «філософії серця» та «вічної філософії» у рамках сучасної педагогіки.

Філософська позиція Григорія Сковороди ґрунтується на з'ясуванні специфіки конкретної людської особистості та зосереджується на внутрішньому світі людини, світі «душі» і «серця». Виховання здатності здобуття щастя через покликання до різного роду діяльності, а не через грошову винагороду за неї, звучить як один з найважливіших напрямів реалізації принципу гуманізації освіти [1].

У Г. Сковороди «філософія серця» є ствердженням нового підходу до розуміння людини, сенсу її буття і призначення у світі. Такий кордоцентричний підхід має тривалу вітчизняну традицію і започаткований в ранніх літературних пам'ятках праукраїнського суспільства Київської Русі. Характерною особливістю філософської системи Г. Сковороди є об'єднання людини і світу. У філософському вимірі це означає створення цілісної філософії, яка інтегрує етику, онтологію, філософську мудрість і моральну поведінку [2].

Наскрізним є звернення Г. Сковороди до «голосу серця», що підтверджує початок формування його людиноцентризму на ниві національного ґрунту та виступає альтернативою раціоналістичного методу саме у відстоюванні принципової важливості, першорядності індивідуально-особистісної і культурної унікальності людського буття. Всі характеристики зовнішньої людини визначаються формою її існування – земним буттям. Саме це земне буття і є головним іспитом людини на її життєвому шляху та в пізнанні істини. Найчастіше зовнішня людина, її буття заслоняє невидимий світ – внутрішній. Люди віддають перевагу видимому над невидимим.

Згідно з ученням мислителя, духовна субстанція серця є основою буття і джерелом життя, вольовим центром всіх творчих поривів особистості. Але не тільки людина має духовне серце, воно дано і людському роду. І навіть

природні речі і процеси також мають свої невидимі погляду серця. Виходячи з цього, весь світ осмислюється філософом як багатогранна мозаїка буття духовних сердець. У ній кожне серце має свій ритм, рух, простір і час, але при цьому воно певним чином пов'язане з усіма серцями сущого в єдине всесвітнє серце.

Творчий доробок Григорія Сковороди належить до традиції «вічної філософії», яка ґрунтується на досягненні єдиної божественної основи, як людини, так і світу; в якій пари протилежностей утворюють гармонійну єдність [3]. «Вічна філософія» відкриває перед нами цілісне бачення й сприйняття усього сущого, чого так бракує сучасній людині та професійним філософам [4].

Філософ указав на застій у християнстві й показав шлях виходу з цього застою. Вивчення та дослідження творчої спадщини Григорія Сковороди сприяють формуванню цілісного світосприйняття української людини та її самовіднайденню в сучасному глобалізованому світі, побудові життя на надійній основі за «плинних часів» та «моральної сліпоті» [5].

Основна педагогічна думка Г. Сковороди була новаторською для ХХ століття. Філософ розглядав виховання як природне, виховання цілісності духу, формування такої особистості, яка живе в гармонії зі світом і з самою собою. Актуальність цієї ідеї зберігається і зараз, однак відбувається зміна акцентів на смисложиттєві орієнтири викладацької діяльності. Сьогодні тенденції освітнього процесу істотно змінили місце і роль викладача, оцінку його праці.

Література

1. Горський В. С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія) // Філософські нариси. Київ, 2001. 236 с.
2. Гужва О. П. «Вічна філософія» як орієнтир у Сковородинівському світоспогляданні // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. 2012. Вип. 39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2012_39_6.
3. Кремень В. Г. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму // Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2022. № 4(2). С. 1–8.
4. Мірчук І. Г. С. Сковорода (нотатки до історії української культури) // Український культурологічний альманах. Вип. 39-40. Київ, 2000. С. 38–57.
5. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода: семінарії. Харків, 2004. 776 с.

СВІТОГЛЯДИ Г. С. СКОВОРОДИ У ТВОРІ «ВСЬКОМУ МІСТУ – ЗВИЧАЙ І ПРАВА»

Дам-Васильєва Ч. А.

Науковий керівник – ст.викл. Сергієва А.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: chanh.dam-vasylieva@nure.ua

У роботі розкрито світогляди українського письменника Григорія Савовича Сковороди, досліджено цінності поета та можливість їх застосування у нашому житті.

Ключові слова: Григорій Сковорода, філософія, світогляди, вірш-пісня, «Всякому місту – звичай і права», аналіз твору.

Ця тема актуальна, бо пам'ять про поета-філософа продовжують вшановувати, так 3 грудня 2022 року відбулося 300 років від дня народження Григорія Сковороди. І пам'ятають про видатного українського просвітителя-гуманіста не лише в Україні, але й в усьому світі! Люди відзначають ювілеї Г. Сковороди, відкривають меморіальні музеї, споруджують пам'ятники.

Це питання досліджували Крисюк Тетяна, Олександр Панченко, Карівець Ігор.

Мета: розглянути світогляди Григорія Савовича Сковороди, на прикладі вірша-пісні «Всякому місту – звичай і права». Встановити значення цих поглядів і важливість їх застосування у сучасному житті.

Безумовно, велику роль у становленні нової української літератури відіграв видатний український філософ, просвітитель і письменник Григорій Сковорода. Його творчість цінували Тарас Шевченко, Іван Франко, Лев Толстой та багато інших українських і письменників.

На жаль, Сковороді вдалося на власні очі спостерігати жорстокість поміщиків, які нещадно карали кріпаків. Саме в цей період остаточно формується його світогляд і визначаються творчі принципи як письменника і філософа. Численні враження та роздуми узагальнюються в його літературній творчості. Він закликає людей прагнути до самопізнання та самовдосконалення, чистоти душі, дотримання Божих заповідей, які роблять людей по-справжньому щасливими. Особистість Григорія Сковороди відображена не лише в оповіданнях про нього, а й у байках, переказах та легендах, які йому належать.

Щоб краще зрозуміти точку зору поета, розглянемо вірш, що став пісне – «Всякому місту звичай і права». У цьому творі автор розмірковує про те, що

багато людей керовані згубними пристрастями, марнують своє життя, обманюють інших, ціною наживи. Письменник засуджує дії зрадників, ледарів, розпусників, бюрократів. Він виступає проти соціальної несправедливості, бюрократичної системи, яка існує і принижує людську гідність. Можу навести, наприклад, ці рядки віршу:

Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір-купець обдурити прудкий,
Той зводить дім свій на модний манір,
Інший гендлює, візьми перевір!

А у ліричного героя є лише одна турбота – прожити життя чесно, по совісті та з чистим розумом. Адже смерті байдуже бідняк ти чи пан, перед смертю всі рівні. Постати перед нею спокійно може лише той, у кого «совість, як чистий кришталь».

Як казав Григорій Сковорода: «Не той щасливий, хто багато має, а хто задоволений тим, що має». Тому в очах читачів Сковорода – це звичайна людина з незвичайним баченням світу й особливим розумінням життя. Саме своєю творчістю, філософією та життям поет демонструє можливість глибокої трансформації. Філософія Григорія Савовича Сковороди є бездоганим прикладом існування української духовної філософії, яка є рушійною силою, здатною самотійно виробити систему поглядів, честі, совісті та гідності. Вона є своєрідним визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, закликом до гуманізму і «сродної» дії.

Увесь цей час світ ловив поета. Йому пропонували і високі світські посади, і духовну кар'єру. Але він завжди залишався вірним своїм принципам, відстоюючи особисту волю та ніколи не піддавався спокусам світу. Сковорода відмовив навіть цариці Катерині II, заявивши: «Мені моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця». Сковорода не потребував слави й честі, високого становища й багатства. Він вважав, що жити по совісті – це життя щасливо, а найголовніше в житті – зберегти себе, бути вільним і незалежним. «Якщо любиш прибуток, шукай його пристойним шляхом. Тисяча на те перед тобою благословенних ремесел», – казав письменник.

Тому великий філософ вирішив втекти від злого світу і отримати духовну свободу. Поет ніколи не зраджував своїм принципам і має повне право заповідати такий напис на могилі: «Світ ловив мене, та не спіймав».

Література

1. Всякому місту – звичай і права – Григорій Сковорода URL: <https://ukrtvory.in.ua/vsyakomu-mistu-zvichaj-i-prava-grigorij-skovoroda-skorochoeno/> (дата звернення: 27.10.2022).
2. Філософ та культурний діяч Григорій Сковорода URL: https://kr.gov.ua/ua/news/pg/220714786463536_s/ (дата звернення: 19.10.2022).
3. Аналіз вірша Григорія Сковороди – «Всякому місту – звичай і права» URL: <https://ukr-lit.com/analiz-virsha-grigoriya-skovorodi-vsyakomu-mistu-zvichaj-i-prava/> (дата звернення 01.11.2022).
4. Карівець Ігор. «Метафілософія Григорія Сковороди». Національний університет «Львівська політехніка», 2016. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4371/karivec.pdf> (дата звернення 30.10.2022).

ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА Г. С. СКОВОРОДИ І СЬОГОДЕННЯ

Довбенко А. Д.

Науковий керівник – кандидат філол. н., доц. Гарбар М. А.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: anastasiia.dovbenko@nure.ua

Незважаючи на те, що історія вивчення спадщини Г. С. Сковороди у філологічному та філософському аспектах налічує вже понад 200 років, досі залишається чимало аспектів, які потребують уваги науковців. Розроблена філософом концепція життєвої мудрості набуває особливого значення в самоусвідомленні людини ХХІ століття, чимдалі відкриваючи нові грані буття.

Ключові слова: філософ, свобода, людина, щастя, споріднена праця.

Проповідник філософії свободи і любові – так називали Григорія Савича Сковороду. Філософ вважав, що кожна людина у житті має своє призначення і виконує власну місію. Він розглядав філософію як пізнання людиною самої себе. Для Григорія Сковороди людина – ключ до всіх розгадок життя, тому що всі питання й усі таємниці світу зосереджені для нього в людині [2]. Поки особистість не розгадає себе, вона не зможе нічого розуміти в тому, що її оточує, розгадавши ж себе до кінця, людина проникає в найглибші таємниці Всесвіту.

Пошук щастя, гармонії та життєвого балансу – ось, за словами мислителя, головна мета філософії.[3] Усім своїм життям він довів, що щастя людини не залежить від місця й часу, плоті або крові, не міститься в високій посаді, владі або багатстві. Для Сковороди шлях до щастя невіддільний від усвідомлення того, що кожна людина є частиною чогось вищого й всеосяжного, тому

потрібно жити й робити добрі справи, щоб бути в гармонії з собою та Всесвітом [4].

Пошук свободи й щастя через самопізнання повинен був здійснюватися у гармонії із Богом [1]. Проте у філософа були певні проблеми із церквою, оскільки Сковорода був «миролюбною людиною зі схильністю до гумору і свободи», що не ладналося зі строгістю церкви.

Безперечно, творчість та ідеї Сковороди збагатили культурну спадщину України і всього світу. Вони мали помітний вплив на Івана Котляревського, Тараса Шевченка. Шевченко добре знав скovorодинівські псалми, а також листи філософа [9].

Дослідники життя та вчення Григорія Сковороди сходяться у думці, що цьому філософу вдається залишатися близьким і сучасним для нових поколінь, незважаючи на зміну кількох епох [10]. Можливо, цей феномен можна пояснити прагненням філософа знайти відповіді на ті питання, які ніколи не втрачають своєї актуальності, залишаючись хвилюючими для кожного покоління. Не випадково за позачасовістю ідейно-філософського змісту творчості Сковороду порівнювали з Буддою, Заратустрою і навіть Ісусом.

На сьогоднішній день суть «чесного життя» та «чистої совісті» розкривається у трудовій діяльності людини. У Сковороди не всяка праця веде до цього, за його думками, праця – це не обов’язок, не борг, не примушення, а вільний потяг людини. Процес праці розглядається як насолода і відчуття щастя, незалежно від результатів. А суспільство зараз вважає якраз навпаки. Розподіл людей на тих, хто займається «спорідненою» і «неспорідненою» працею, – глибока думка, спираючись на неї, можна розв’язати сучасні проблеми людства. У Сковороди творчість виходила з розуміння, що людство може об’єднати тільки праця із суспільною користю і особистим щастям, тобто «споріднена» праця. «Неспоріднена» праця – це джерело деградації людського суспільства.

Сучасні кризи, особливо екологічні, – це доказ того, що люди переважно займаються «неспорідненою» працею [8]. Лише після усвідомлення «спорідненої» праці, розуміння своїх здібностей та функції в природі людина здатна перейти на нову сходинку розвитку.

Для Сковороди ідея «спорідненої» праці – це можливість людини діяти відповідно до власних бажань, у чому і полягає її «свобідність». Саме тема свободи у філософії Г. С. Сковороди є важливою для українців, що пройшли й проходять тернистий шлях, щоб її здобути [6]. Мислитель став провідником українського народу й спонукав до духовного відродження нації, пробуджуючи її до боротьби за свою волю.

Проблема свободи неначе червона нитка, яка проходить крізь усю історію українського народу, що виражається у фольклорі, думках, історичних піснях. І навіть у сучасній музиці можна почути проблематику свободи. Наприклад, у співака Артема Півоварова у тексті пісні «Відчуй» є такий рядок: «Знаю я, що

свобода робить нас щасливими», де можна почути основну філософську думку Сковороди.

Погляди Григорія Сковороди на проблему свободи перетинаються із духом українського козацтва, як приклад нескореності і свободолюбства [5]. Адже для козацтва завжди був характерним супротив проти гніту і будь-якого обмеження свободи.

Сковорода запевняв, що найбільша цінність – свобода. Вона дає змогу людині пізнавати і творити себе власноруч. «Стати щасливою зможе та людина, яка зрозуміє себе і буде вільною» [7].

Сьогодні, як і за часів свого життя, Г. Сковорода постає для України важливим символом волелюбності. Його таємниці пригортатимуть увагу наступних поколінь, а теорії набуватимуть нових тлумачень.

Література

1. Betko I. Current Issues of Research on Religious-Philosophical Legacy of Gregory Skovoroda // *Roczniki Humanistyczne*. 2018. Vol. 66. No 7. P. 161–176. URL: <https://doi.org/10.18290/rh.2018.66>.
2. Skovoroda, philosophe ukrainien : Colloque / Préface de Pierre Pascal. Paris, 1976. 118 p.
3. Багалій Д. І. Український мандрований філософ. Гр. Сав. Сковорода. Харків, 1926. 355 с.
4. Заглубий П. В. Філософська спадщина Г. С. Сковороди. Київ, 2000. 562с.
5. Іваньо І. В. Філософія і стиль мислення Г. Сковороди. Київ, 1983. 272с.
6. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. Київ, 2008. 256с.
7. Розстріляний музей: російська ракета проти філософії Сковороди [Електронний ресурс], 2022. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3480681-rozstrilaniy-muzej-rosijska-raketa-proti-filosofii-skovorodi.html>
8. Сковпень М. Р. Антологія української філософської думки. Київ, 1994. 746 с.
9. Чижевський Д. Філософія Г. Сковороди. Харків, 2004. 272 с.
10. Штогрін І. Григорій Сковорода. Український філософ, якого досі вітають із днем народження [Електронний ресурс] / І. Штогрін. 2002. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/skovoroda-savych-filosof-den-narodzhennya/30982195.html>

ЗБЕРЕЖЕННЯ СПАДЩИНИ Г. С. СКОВОРОДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Дрогіна О. Л.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л. І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: oleksandra.drohina@nure.ua

У цій роботі розкрита тема важливості збереження культурної спадщини Григорія Савича Сковороди, беручи до уваги сучасні реалії України. Мова буде йти про необхідність зберегти і передати наступним поколінням не тільки творчість великого мислителя, але і його скульптури, бюсти та музеї його пам'яті, щоб наші нащадки були знайомі в однаковій мірі з його творчістю та побутом.

Ключові слова: Григорій Савич Сковорода, філософ, письменник, спадщина, війна, музей, руйнація, реставрація.

Ім'я українського письменника, філософа та педагога Г. С. Сковороди відомо в всьому світі. Незважаючи на святкування 300-річчя з дня його народження, інтерес науковців до цієї неординарної особистості залишається незмінним. Упродовж віків він є однією з найбільш шанованих постатей рідної культур. Його філософська спадщина багатогранна. Вона охоплює самі різноманітні аспекти людського життя: науку, релігію, культуру, мистецтво і тому в однаковій мірі безцінна і беззахисна перед обличчям війни.

Дослідженням творчого спадку Григорія Савича займалося багато поколінь учених: В. А. Романець, С. В. Бондар, І. П. Стогній, Я. М. Стратій, Л. В. Ушкалов та ін. Його часто описують як найвидатнішого українського філософа. Не виникає жодних сумнівів, що Г. Сковорода для українського народу вже давно перетворився в особливий символ філософії, спадщина котрого неодмінно повинна зберегтись і під час цієї війни, як зберіглась під час Першої та Другої світових воїн.

Метою цієї роботи є ознайомлення з матеріальною спадщиною великого поета, що потребує захисту під час російської агресії, а також з вже проведеними заходами, спрямованими на збереження пам'яток Г.Сковороди.

В Україні, родині видатного філософа, встановлено небагато пам'ятників, бюстів, пам'ятних дошок та музеїв в його честь, тому нехтувати їх захистом не потрібно. Абсолютна більшість пам'ятників знаходиться в містах, в котрих Григорій Савич народився, жив, вчився чи просто відвідував. Так, основне скупчення його скульптур та музеїв на шану його пам'яті може знайти в Києві, на Полтавщині та Харківщині, де письменник провів більшу частину свого життя і де був похований в 1794 році.

В цьому році українці зіштовхнулись з великим лихом – війною. Першочерговою задачею було вижити самим та приноровитись до життя в умовах військового часу та стану. Після питання захисту держави повстало і питання захисту культурної спадщини. Деякі міста мали більше часу для вивозу

та збереження культурної спадщини, а певні міста були обстріляні або навіть окуповані з перших днів цієї війни. Серед таких міст опинився і мій улюблений Харків.

В с. Сковородинівка, Харківської області, де похований Григорій Савич, є Національний літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди. Це видатний музей з великою кількістю експонатів, котрі не просто демонструють частини побуту письменника, але й змушують занурюватись в життя того часу. У відвідувачів цього музею була можливість пройти стежками, котрими любив ходити поет (планування місцевості майже не змінилось з часів перебування Г.С.Сковороди в тоді ще Іванівці), оглянути його улюблені місця, відвідати його могилу, пройти скульптурною «філософською алеєю». Прогулянка парком, де поет провів свій останній день, справляє незабутнє враження. Більшість експонатів з музею волонтери дивом встигли вивезти на початку бойових дій в Харківській області. Але, нажаль, не всі. 7 травня туди прилетіла російська ракета. Тепер, замість запланованої реставрації до 300-річчю з дня народження письменника, приміщення доведеться відтворювати з нуля.

Фото 1. Пам'ятник Г.С.Сковороди на тлі зруйнованого музею його імені в с.Сковородинівка Харківської обл.

На сьогодні момент пам'ятник Григорія Сковороди з музеєм вже відновили небайдужі реставратори. Сама будівля і прилегла територія чекають своєї черги на приведення до належного вигляду. Після всіх проведених робіт літературно-меморіальний музей буде знов радісно вітати всіх бажаючих познайомитись ближче і навіть доторкнутися до великої спадщини поета.

Меморіальний музей Г. Сковороди, що розташований в м. Переяславль-Хмельницький Полтавської області за час війни зберігся краще. Експозиції представлено в будинку колегиї, зараз там відтворено обстановку вестибюлю, бібліотеки, класу піітики колегіуму. Окрасою цього музею є унікальний портрет Григорія Савича роботи невідомого художника. Окрім того, в колегиї відтворено обстановку класу поетики в первісному вигляді: столи і лави, класна дошка, на стіні – ікони, біля дверей – вішалка зі студентським одягом, на столах – книги. Довершеності даній експозиції надає скульптура Г. С. Сковороди, що, ніби живий, сидить за вчительською кафедрою. Він продовжує працювати незважаючи на військовий час, з певними корективами часів роботи.

Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди, котрий вважається одним із найвизначніших музеїв Полтавщини вцілів за часи варварської війни ХХІ століття. Розташований в глибині України, на батьківщині великого письменника в смт. Чорнухах Полтавської області, він не зазнав руйнувань. До комплексу літературно-меморіального музею входять власне музей і меморіальна садиба батьків Григорія Савича. Фонд налічує понад 2-х тисяч експонатів, котрі присвячені не лише Григорію Сковороді та його

вшануванню, а й історичному тлу життя і творчості філософа, а також історичному розвитку Чорнух. Назараз, меморіальний комплекс працює і радо зустрічає кожного, хто бажає в цей нелегкий для України час ближче познайомитись з творчістю українського філософа, з його побутом і способом життя.

Для захисту історичних пам'яток під час бойових дій прибігають к декільком методам. Перший і самий надійний – перевезти всі експонати в надійне місце, вивезти їх з гарячих точок. Це не дасть 100% відсотковий захист, але відчутно підвищить шанси на безтурботне перебування експонату у віддаленому від війни місці. Другий, менш надійний метод, до якого прибігають, коли можливості перевезти пам'ятник нема. Пам'ятник обмотують в 3–4 шари агроволокна і повністю обкладають мішками з піском в особливому порядку, роблять «кокон» для захисту від вибухових хвиль і уламків, котрі зараз летять повсякмісно. Окрім того, у випадку відсутності можливості «закутати» пам'ятник в мішки з піском, небайдужі вдаються до інших, менш ефективних способів захистити спадщину, наприклад, до обмотування армованою тканиною. Звісно, що від прямого влучання не врятує жоден з приведених способів захисту історичних пам'яток, але зберегти проти уламків ракет та будівель, від вибухових хвиль та варварів це допоможе.

Таким чином, вплив Григорія Савича Сковороди на розвиток української культури та філософії відіграє важливу роль в історії нашої країни. Саме тому його філософська і матеріальна спадщина має велике значення у контексті сучасного суспільства і тим паче сучасних обставин. В Україні, нажаль, зберіглось не так багато музеїв, пам'ятників та бюстів філософа і педагога (а зроблених за життя Григорія Савича немає жодного), тому вони потребують особливо бережного захисту і пильної уваги. Бо без нашої допомоги ці витвори мистецтва беззахисні перед страшним обличчям війни і наслідками, що вона несе.

Кожна унікальна пам'ятка повинна мати шанс бути збереженою шляхом привертання уваги суспільства до цього питання та, при можливості, збільшення фінансування на евакуацію неповторної спадщини українських творців в цей лихий час.

Література

1. Григорій Сковорода (1722–1794). Науково-допоміжний біобібліографічний покажчик. Вип. 3 до 290-річчя з дня народження. Переяслав-Хмельницький. 2012. 205 с.
2. Сковорода Г. С. Біографія. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.wikipedia.org>.
3. Українська морально-етична спадщина і гуманістичні цінності. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://works.doklad.ru/view/Cit00WAyf1U.html>.
4. Музей Г.С.Сковороди. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dnpb.gov.ua>.

5. Меморіальний музей Г.С. Сковороди (Переяславський колегіум). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://perejaslav.org.ua>.
6. Національний літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.skovorodamuseum.com.ua/>.
7. Перемогти і зберегти: як в Україні захищають пам'ятки від війни. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://discover.ua>.
8. Порятунком Сковороди. Як відбудовуватимуть музей харківського філософа. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://2day.kh.ua>.
9. Захист скульптур від можливого руйнування під час воєнних дій. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media>.

СКОВОРОДИНІВСЬКА ТРАДИЦІЯ І СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТА ВИХОВНІ ПРАКТИКИ

Єсипенко В. Ю.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л.І.
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, просп. Науки, 14, каф. українознавства,
тел. (057) 702-14-98)
e-mail: vladyslav.iesypenko@nure.ua

Григорій Савич Сковорода посідає унікальне місце в історії української культури. Він – учитель життя, який показав сучасникам гідний його зразок. Згідно з періодизацією педагогічної думки в Україні творча спадщина Г. С. Сковороди відноситься до пізнього українського бароко. Його творчість фактично починала часи Просвітництва в українській культурі. У цілому ідеї Г. С. Сковороди, що ввібрали в себе широкий спектр античних (Платон, Аристотель, стоїки, Плотін), середньовічних (отці церкви), новоєвропейських (Спіноза, Вольф, Декарт, німецькі містики та ін.), розвинулися в контексті ідей західноєвропейського Просвітництва. З іншого боку, специфіка православної культурно-історичної традиції, у межах якої проходили життя й творчість Г. С. Сковороди, зумовлювала оригінальність філософсько-культурологічних ідей «українського Сократа».

Ім'я видатного українського філософа Григорія Савича Сковороди (1722–1794). Відоме далеко за межами нашої країни. Г. Сковорода – видатна постать у розвитку не лише філософської думки, але й освіти в Україні. Сам, здобувши добру освіту, постійно займаючись самоосвітою, зумів вибрати зі світової культури найкраще, що виробило людство, поєднати ці знання із українськими культурними досягненнями й сформувати власну філософію.

Навряд чи хто-небудь із діячів української культури, окрім хіба Тараса Шевченка, упродовж XIX–XX століть привертав до себе таку пильну увагу

світу, як мандрівний слобожанський поет і філософ Григорій Сковорода. Про життя та творчість Сковороди написано сотні історико-філософських, богословських, літературознавчих, лінгвістичних, педагогічних, музикознавчих та інших розвідок, його твори видавалися багато разів не лише в оригіналі, але й у численних перекладах, а сам він став знаковою фігурою для цілого грона блискучих письменників та інтелектуалістів.

Основною темою творчості Григорія Савовича Сковороди є визначення сутності людини, розуміння особливостей людського буття. Г. С. Сковорода – письменник, філософ, а його ціль – зрозуміти духовну складову людини, яка з давніх давен вважалася філософам найважливішою складовою людини, бо не можна змусити людину виконувати якусь роботу тим чи іншим способом, який у корені не відповідає моральним настановам людини. Духовність – це позиціонування моралі як вищої форми керування людиною. Філософія, мистецтво та релігійне начало – ці три типи духовної діяльності не випадково утворюють органічну єдність, що характеризує творчість Григорія Сковороди. Весь пафос його філософії спрямовано передусім до утвердження духовності як дійсного адекватного середовища для власне людського існування.

Основними жанрами творчості поета були: філософські трактати, духовні пісні, притчі, віршовані байки та діалоги. Левина доля філософського світогляду Г. Сковороди сформулювалася під час навчання у Києво-Могилянській Академії. Філософську натуру Григорія підкреслює прив'язане до нього наймення «український Сократ», що описує Сковороду як шукача істини, античного філософа XVII століття.

Унікальний почерк Г. С. Сковороди полягає у манері письменника складати діалоги, у застосуванні образів та символіки. Символізм Григорія Савовича підкреслює найпомітніші риси людей у його творах, найчастіше в байках, таких, як, наприклад «Бджола і Шершень», «Пси», «Щука і Рак». Там тварини з притаманними їм рисами характеру виступають у ролі людей. Такий стиль був характерним для тієї епохи, у якій жив філософ, а жив він на стику літературних напрямів – напрямів бароко і романтизму.

Українська версія ідеї Європи нерозривно пов'язана з філософією свободи і гідності Г. Сковороди та сквородинівською традицією, яка містить у собі ідеї демократії, морально-етичне та соціально-філософське обґрунтування міжлюдської солідарності та альтруїстичних практик, які поширюються та практикуються у волонтерському русі. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених Сковороді та сквородинівській традиції, теоретична рефлексія педагогічних практик духовно-релігійного спрямування, що мають своїм джерелом невичерпну задуховним багатством філософську педагогіку Сковороди.

Учені й студенти-сковородинівці ставлять перед собою мету збереження творчої спадщини Сковороди і розвитком сквородинівської традиції. Наукові

дослідження слугують світоглядним і методологічним підґрунтям у розробці програм духовно-морального відродження, у викладанні предметів соціально-гуманітарного циклу, а також у практиках морально-етичного і релігійного виховання.

Однією з найвідоміших цитат Г. Сковороди є славнозвісна: «Світ ловив мене, але так і не спіймав», яка, судячи з усього, була не тільки констатацією успішної стратегії вислизання за життя філософа, а й висловлювала певну переконаність на майбутнє (що так само, як «спіймання», не було реалізовано за життя Г. Сковороди, воно залишатиметься таким же нездійсненим і в майбутньому).

Отже, філософія сквородинівської традиції – це живий діалог з педагогами різного віку і різних поколінь, основу якого складають ідеї свободи і гідності. Саме тому філософія Сковороди має потужний потенціал для налагодження міжрелігійного та інтеркультурного діалогу в освіті та суспільстві. Звернення до християнських ідей Г. Сковороди у сучасних освітніх і виховних практиках сприяє вихованню духовності, патріотизму, сприяє співрозумінню між представниками різних конфесій.

Література

1. Іваньо І.В. Філософія і стиль мислення Г. Сковороди. Київ: Наукова думка, 1983.
2. Бондарчук Л. Григорій Сковорода як символ мудрості української землі // Українська література в загальноосвітній школі. 2004. №10. С. 7–9.
3. Незвична» філософія Григорія Сковороди/ // Національний університет Острозька академія
URL:<https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/11-22-1>(дата звернення 17.11.22)
4. Чижевський Д.І. Філософія Г.С.Сковороди /Підгот. тексту й попереднє слово Л. Ушкалова. Харків, 2004. 272 с.
5. Загальна характеристика життя та творчості Григорія Сковороди/ [Електронний ресурс]/ Полтавська міська школа мистецтв «Мала академія мистецтв» імені Раїси Кириченко/
<https://mam-poltava.org.ua/news/zagalna-harakteristika-zhittya-ta-tvorchosti-grigoriya-skovorodi>
6. Світ культури у творчості Г.С Сковороди // Культурологія
URL:https://pidru4niki.com/1259060543861/kulturologiya/svit_kulturi_tvorchosti_skovorodi (дата звернення 15.11.22)

ІДЕЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І СУЧАСНА ОСВІТА

Журавель Д. Г.

Науковий керівник – канд. іст. наук, ст. викл. Ластовець Н. О.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: daria.zhuravel@nure.ua

Освіта – система наукових і культурних цінностей, які формуються протягом життя людини. Одними із перших про це зазначали просвітники, найяскравішим представником яких в Україні вважають Григорія Сковороду, завдяки роботам якого можна оцінити актуальність ідей просвітництва сьогодні.

Ключові слова: просвітницькі ідеї Г. Сковорода, освіта, патріотизм, розум, праця.

Сучасна освіта України розвивається в умовах зміни пріоритетів, пошуку нових напрямків, можливостей впровадження найголовнішого для сучасної молоді – знань та вмінь. Втім у пошуках нового не варто забувати про педагогічну спадщину відомих педагогів та науковців, що працювали в Україні. Одним з них є Григорій Сковорода.

На думку О. Мельникової, сьогодні існує потреба «вивчення і творчого використання національного педагогічного досвіду в умовах соціально-культурних перетворень у сучасній Україні» [4, с. 165].

Г. Сковорода – представник XVIII століття, але його погляди проникнуті найкращими новаторськими ідеями європейських культурних традицій освітніх закладів. Можна впевнено зазначити, що метою його життя було пропагування освіченості серед усіх верств населення; він прагнув до здобуття ґрунтовних, глибоких знань та поширення їх серед людей.

Г. Сковорода, подорожуючи європейськими країнами, здобував знання в університетах, у яких зустрічався та мав змогу спілкуватися з ученими, слухав лекції філософів.

У педагогіці поняття освіти трактується як духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола [2, с. 241].

З філософської точки зору освіта характеризується, як процес збереження культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури, мислення та діяльності, в основі якої повинно лежати культурне самовизначення людини. На думку В. Кременя, «освіта є могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил суспільства» [1, с. 15].

Відомо, що Сковорода мав палке бажання викладати в навчальному закладі, але не зміг пристосуватися до вимог, які висували до викладачів у Російській імперії. Тому він обирає шлях «мандрівної» педагогіки.

Філософ розглядав освіту не лише як засіб виховання людей, а як можливість проявити свою любов до Батьківщини, до інших. Він поважав чесність, працелюбність, ввічливість, вдячність батькам, учителям і благодійникам, був прибічником зневаги до життєвих спокус, негативно

ставився до речей матеріального світу, ігнорував «зовнішнє» пізнання й зосереджувався на самопізнанні. Його трактування освіти тісно пов'язується з мораллю, із здобуттям щастя. Бо щастя – це завжди конкретна особистісна подія. Саме освіта допомагає розкрити внутрішню людину, тобто її існування як сукупність доступних їй можливостей, розкриття вмінь та обдарувань.

Оскільки тогочасні погляди мали шалений вплив, але й відзначалися оригінальністю, то він обрав способом поширення своїх думок усну проповідь, письмові набутки та приклад власного життя. Так, у листі до Михайла Ковалинського він писав: «Немає години, не придатної для занять корисними науками, і хто помірно, але постійно вивчає предмети, корисні як у цьому, так і в майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха. Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним... Тому коли не любити всією душею корисних наук, то всякий труд буде марним» [3, с. 220–221].

Повчальний характер та подальше використання у життя мали моральні правила, що укладав Г. Сковорода для своїх учнів. Серед них можна виділити наступні: найбільш небезпечний той ворог, який удає з себе твого друга; користуйся своїм щастям так, щоб нещастя не могло нашкодити тобі; будь-яке звеселяння повинне використовуватися тільки задля праці і заради насолоди спокоєм; поки ти не навчений, не соромся навчатися, навчайся постійно, прокидаючись і засинаючи. [6, с. 309–311].

Навчання у розумінні Г. Сковороди не мало обмежуватись періодом перебування у навчальному закладі чи читанням трактатів; навчання – постійне пізнання чогось нового.

Він не позбавляє освіти моралі, а серце розуму. Відтак завданням освіти стає практичне втілення знань, тобто перетворення їх на інструмент вдосконалення людського життя.

Важливим аспектом освіти людини Г. Сковорода вбачав ідею спорідненої праці. Щастя людини – у вільно обраній нею роботі відповідно до «спорідненості» з її власним серцем праці. Фахове покликання конкретної людини, на думку філософа, має набути утаємниченого характеру, що передбачає процес її єднання з Богом. Бо, як повчав Сковорода, «немає нічого солодшого для людини і немає потрібнішого для людини, ніж щастя; немає і легшого від нього. Дяка блаженному Богу! Царство Боже всередині нас. Щастя в серці, серце в любові, любов же в законі Вічного» [5].

Отже, ідеї Сковороди не втрачають своєї актуальності й в сучасному світі, їх можна використовувати у сьогоденних освітніх процесах, бо людина змінюється через системні освітні практики, які спроможні розширити сферу раціонального на базі самопізнання та любові до себе. Серце, на його думку, інструмент посилення розуму. Важливим наслідком залучення саме серця стане подолання страху перед невідомим та ненависті до «іншого».

Література

1. Вища освіта в Україні: Навч. посіб. / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін.; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К.: Знання, 2005. – 327 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів в 2-х т. Т.2. – К.: Вид-во «Наукова думка». – 1973 – 575 с.
4. Мельникова О.М. Г. Сковорода і В. Каразін: два погляди на проблему освіти // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2017. – Вип. 2 (41). – С. 165-168
5. Сковорода Г. (2014) Вхідні двері до християнської доброчесності. / Філософська думка. № 5. – С. 7–10
6. Сочинения Григория Саввича Сковороды, собранные и редактированные проф. Д.И. Багалеем. Юбилейное издание (1794 – 1894 год). – Х. Типография Губернского Правления, 1894 – 352 с.

МІСТИЧНІСТЬ РЕЛІГІЙНОСТІ Г.С. СКОВОРОДИ

Казанцева С. С.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)
E-mail: sofia.kazantseva@nure.ua

Філософія Григорія Сковороди завжди була та буде актуальною. Найцікавішим є те що саме релігійність та містичність були потужними чинниками у формуванні свідомості, а через те й філософії відомого поета.

Філософська концепція будь-якого мислителя визначається його внутрішнім світом, є теоретичним вираженням його світогляду. Що стосується Сковороди, то його філософська концепція також обумовлена вимогами його мислення, яке виходить з безпосередніх потреб і запитів його духу, глибокої внутрішньої релігійності.

Втім, релігійність не буває «релігійністю самою-по-собі», вона завжди пов'язана з певними історичними формами, кожна з яких несе у собі певні особливі концепти, які суттєво відрізняють її поміж решти інших релігій. Бог для Сковороди є не безособовою причиною існування світу, як думали сучасні йому деїсти. Він є особистістю, й промишляє про кожний вид створінь відповідно до свого задуму та його потреб.

Рисою, якою характеризується релігійність Григорія Сковороди, є її містичність [1]. Саме ця риса сквородинівської релігійності дала змогу багатьом дослідникам вважати українського мислителя містиком. Заперечення містичної складової релігійності Сковороди зокрема, та його життя в цілому, може виходити або з недостатньої обізнаності з фактами його біографії та творчості, або з певної тенденційності.

Початком власного духовного життя сам Сковорода вважав сон у с. Каврай, у ніч з 23 на 24 листопада 1758 року, про що є його безпосереднє свідчення [2]. У книзі «Григорій Сковорода: філософія свободи». Мирослав Попович характеризує цей сон як «кошмарне видіння із сумішшю еротики і смерті», що «більше схожий на галюцинацію чи маячню» [3]. Проте, він був результатом глибокого й тривалого внутрішнього процесу, який відбувався в душі Сковороди – процесу пошуку сенсу власного життя, власного покликання, власного місця у світі. Сковорода отримав відчуття духовної насолоди, змішаної зі страхом. Цей каврайський сон є першим безпосереднім фактом містичного життя Г.С. Сковороди.

Другим фактом його містичного досвіду, що остаточно зміцнив у Сковороді впевненість у Божественній природі того внутрішнього духу стали дві події 1770 року, через дванадцять років після каврайського сну. Перебуваючи у Києві, куди Сковорода поїхав з Сошальським, він зненацька, безпричинно відчув внутрішнє духовне збентеження, внутрішню тривогу й неспокій. Після цього він направився до Охтирки. Той стан внутрішньої збентеженості, який Сковорода відчував у Києві, переслідував його і протягом двох тижнів дороги. Втім, тут отримали звістку про те, що у Києві розпочалася епідемія чуми. Отже, Дух не дарма гнав Сковороду з Києва. Ця подія надзвичайно вразила Григорія й остаточно переконала в існуванні Божественного промислу, що піклується як про створений світ в цілому, так і про кожную живу істоту окремо.

Невдовзі після цієї, другої події відбулася третя. Сковорода пережив стан містичного захоплення (екстазу), про що сам з особливим зворушенням розповідав улюбленому учневі через двадцять чотири роки, за кілька місяців до своєї смерті. Цей факт містичного екстазу вразив Сковороду не менше, ніж випадок з чумою у Києві. Сковорода побачив у ньому безпосередню відповідь на його прагнення й пошуки. Від тоді Григорій Сковорода робив все, щоб не віддалятися від Бога. Від тоді його життя – життя мандрованого проповідника, а головна улюблена книга – Біблія.

Впродовж двадцяти чотирьох років після подій 1770 року до останніх років його земного життя, Сковорода жив істиною цього об'явлення, що, безперечно, наклало особливий відбиток на його філософію [4, 5]. Саме з цього моменту починається й містично-письменницька діяльність Григорія Сковороди.

Містичні переживання Григорія Сковороди, безумовно, є фактами його духовного життя й певними хронологічними позначками його духовної біографії. Вони свідчать про наявність безпосереднього релігійного досвіду, що у певний спосіб формував його погляди й його особистість. Недарма Д. Чижевський вбачав у цих трьох подіях духовного життя Г. Сковороди свідчення про завершення певної містичної стадії його духовного життя: очищення, просвітлення, обожнення та пов'язане із ним переживання стану містичного екстазу [6]. Отже, присутність містичної компоненти у світогляді Григорія Сковороди не підлягає сумніву. Містика тісно вплетена у релігійний світогляд українського мислителя. Більш того, можна сказати, що сама

релігійність Сковороди є містичною, тобто такою, в якій людині відкривається приховане.

Література

1. Багалій Д. І. Український мандрований філософ Г. С. Сковорода / Д. І. Багалій. – К., 1926. – 397с.
2. Марсель Г. Метафизический дневник / Г.Марсель. – СПб.: Наука, 2005. – 587с.
3. Попович М.В. Григорій Сковорода: філософія свободи / М.В.Попович. – К.: Майстерня Білецьких, 2007. – 256с.
4. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів у двох томах. Том 1. / Г.С.Сковорода. – К.: Наукова думка, 1973. – 532с.
5. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів у двох томах. Том 2. / Г.С.Сковорода. – К.: Наукова думка, 1973. – 574с.
6. Чижевський Д.І. Філософські твори: у 4-х тт. Т.1. / Д.І.Чижевський. – К.: Смолоскип, 2005. – XXXVIII+402с.

СКОВОРОДИНІВСЬКА ДУХОВНА СПАДЩИНА

Книш А. О.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л. І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail anna.knysh@nure.ua

У роботі втілена спроба дослідження парадигми духовного мислення Григорія Сковороди, надання оцінки її актуальності в сучасності. Проведено аналіз впливу філософської спадщини Сковороди на духовний розвиток української нації.

Ключові слова: Г. Сковорода, ідеалізм, дух, матеріальне, нація, розвиток.

Г. С. Сковорода – видатний український мислитель XVIII сторіччя, богослов, байкар, поет, чия філософія і досі залишається питанням для багатьох диспутів, а теперішньому поколінню і зовсім на перший погляд є незбагненною.

Люди XXI століття живуть матеріалістичними категоріями, віддаючи перевагу задоволенню своїх базових потреб, самоствердженню у суспільстві через своє матеріальне становище. В такій епосі здавалося, що Сковородинівські ідеї застаріли й зовсім не відповідають викликам часу, але з дня чергового нападу одвічного ворога на Україну, думки Григорія Савича заграли новими змістами. Адже не існує жодного матеріалістичного пояснення, того, чому українці ризикуючи власним життям виходили на захоплених територіях на акції протесту проти окупації, перегороджували траси для призупинення руху ворожої техніки до серця країни – Києва, а інколи здійснювали надзвичайні речі лягаючи під танки, в надії зупинити просування

ворожих військ. Особливо зараз всі українці усвідомлюють, що усе матеріальне тлінне, а вічним є лише високодуховні ідеалістичні поняття такі як Батьківщина, Свобода, Нація.

Безсумнівно Григорій Савич був філософом-ідеалістом, адже протиставляв всьому матеріальному велич свідомості та духу: «дух смаку, дух віри, дух надії, дух милосердя, дух поради, дух прозріння, дух чистосердя»[1, с. 46]. В своїх «Філософських трактатах» він писав: «Невидиме сильніше за видиме... Видиме залежить від невидимого», – слова які найточніше відображують суть сповідуваної Г. Сковородою ідеалістичної філософії. Яскраво відображено протиставлення ідеального матеріальному в його «De Libertate»: «...зрівнявши все злото, проти свободи воно лиш болото».

Філософські праці Григорія Савича в контексті сучасності набули ще більшої актуальності. Мислитель казав: «Всяк мусить пізнати свій народ і в народі себе», бо, на думку Григорія Сковороди, за межами свого народу людина не існує в природній спосіб. Важко з ним не погодитися, адже кожен індивід формується під впливом культури, традицій, творів геніальних національних класиків, історії власної нації. Не пізнавши свій народ, людина не пізнає складників свого світогляду, менталітету та характеру. А в умовах сьогодення, це не лише питання власного духовного розвитку або соціалізації, а й питання виживання, адже важко воювати в одному окопі разом з невідомою тобі людиною. Саме тому ми зараз можемо побачити зростання серед наших співвітчизників інтересу до української культури, історії, традицій та масовий перехід мільйонів українців на рідну мову.

На превеликий жаль, абсолютна більшість наших співвітчизників недостатньо ознайомлена з філософською спадщиною Сковороди, але й як було написано у попередніх абзацах, абсолютна більшість з нас поділяє високодуховні погляди Григорія Савича, бо на творах та ідеях видатного мислителя зростали цілі покоління найвидатніших українських митців, з творчістю яких ми краще ознайомлені. Розглянемо пару найбільш наочних прикладів.

Тарас Григорович Шевченко мав неоднозначні погляди щодо творчості Григорія Савича Сковороди, дорікаючи йому за мову творів та його московфільські погляди. Це добре видно з передмови до нездійсненого видання «Кобзаря». Тут Т. Шевченко, розглядаючи творчість деяких поетів та письменників, дає високу оцінку Р. Бернсу, характеризуючи його як поета «народного й великого», при цьому зазначаючи: «І наш Сковорода таким би був, якби його не збила з пливу латинь, а потім московщина». Проте, незважаючи на це, Т. Шевченкові імпонувала Сковородинівська «втеча від світу», що знайшло відображення в низці його повістей, в таких як «Наймичка», «Близнюки», «Княгиня», в яких представлений «ідеальний» хутір, де людина може знайти душевний спокій, вести гармонійне життя. У цьому сенсі Т. Шевченко став ідейним наступником Г. Сковороди.

Іван Франко давав позитивну оцінку філософу та писав, що Сковорода був «цілком новим явищем в українській літературі з погляду освіти, широти поглядів і глибини думок». За словами Каменяра, він «є найвидатнішим за

своєю індивідуальністю поетом у староруській і давній українській літературі на величезному проміжку часу – від автора «Слова о полку Ігоревім» до Котляревського й Шевченка». Під впливом ідей Григорія Савича, Іван Якович формувався як соціал-демократ. Г. Сковорода писав: «Республіка, в якій хотів би жити і я, буде країною любові, дружби, праці! В ній не має бути ворогування й рабства... Усе загальне, спільне...» [4, с. 5], що знайшло своє втілення у Франкових публіцистичних статтях.

Творчість Г. Сковороди мала значний вплив на нову українську літературу.

Письменниками-«сковородининцями» були І. Котляревський та Г. Квітка-Основ'яненко. Мислитель відіграв помітну роль і у творчості романтиків: М. Костомарова, П. Куліша та М. Гоголя. О. Білецький так писав про творчу діяльність Григорія Савича: «Творчість Сковороди була визначним явищем в українській культурі. Вона підготовляла шлях Котляревському, Квітці-Основ'яненку та іншим письменникам епохи становлення нової української літератури».

Духовна спадщина Григорія Савича Сковороди є неоціненною за масштабами її величності, ґрунтовності, багатогранності, широти спектру оцінки багатьох проблем. Вона мала та матиме колосальний вплив на розвиток української культури, філософії, політології. Багато в чому ідеї Сковороди випереджали епоху, в яку жив мислитель, але зараз вони набувають своєчасної актуальності. З впевненістю можна сказати, що ідеалістичні переконання Григорія Савича Сковороди стали духовною опорою української нації у боротьбі за сакральну як для нашого народу, так і для самого філософа, Свободу.

Література

1. Каганець І. В. Арійський стандарт. Українська ідея епохи великого переходу. Київ : А.С.К., 2004. 336 с.).
2. Катусенко, С. М. Ідеалізм // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. – 742 с.
3. Кралюк, П. М. Філософська культура Шевченка. Чому Кобзар не сприймав філософію Сковороди? [Електронний ресурс] : наукова стаття. – Режим доступу: <https://www.ua.edu.ua/ua/info/news/2019/09-03-01>
4. Ми з України: 10 думок Григорія Сковороди про Батьківщину, правду та життя. Вечірня Полтава. 2022. 11 трав., № 14 (1519). С. 5.
5. Сковорода Григорій. Повне зібр. тв. – Т.2. – С.345–384.

ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

Кобилко Н. А., к. філол. н., доц.

Заборовський В. В., к. іст. н., доц.

Харківський національний університет внутрішніх справ
(61080, Харків, пр. Льва Ландау, 27, каф. соціально-гуманітарних дисциплін)

E-mail: kobilko89@gmail.com, lw.experten52@gmail.com

Проаналізовано авторський стиль Валерія Шевчука, у якому органічно поєднані філософські віяння епохи бароко та постмодернізму. Особливе місце у творчому доробку митця посідає постать Григорія Сковороди, погляди мислителя на світ і людину в ньому.

Ключові слова: бароко, постмодернізм, образи-символи, світогляд.

У творах Валерія Шевчука гармонійно поєднані традиції українського бароко та постмодерного мислення. Митець інтерпретує запозичені з попередніх епох образи, сюжети, мотиви, символи, архетипи, у своїй прозі порушує філософські та релігійні проблеми, тим самим розкриваючи авторську модель бачення людини і світу. Особливе зацікавлення в письменника викликає постать Григорія Сковороди, філософські ідеї якого читач може простежити в романах та оповіданнях Валерія Шевчука. Крім цього, митець є дослідником епохи XVI–XVIII століття: «Моя наукова й перекладацька праця біля пам'яток українського літературного бароко впливає на образну структуру мого тексту... Проза впливає на драматургію, драматургія – на прозу; наукові заняття історією сильно впливають на прозові історичні твори» [2, с. 4]. Таким чином, художня проза Валерія Шевчука має закодовані підтексти й образи-символи.

Особливу увагу письменник приділяє перекладам барокових текстів. Це дозволяло проникнути в мову тієї доби, простежити виражальні та змістові особливості художніх засобів, поетику та риторику. Зразки творів епохи бароко, біографії їхніх авторів органічно вплітаються в канву постмодерної прози Валерія Шевчука. Зокрема елементи «Києво-Печерського патерика» ми знаходимо в повісті «На полі смиренному», «Автобіографії» Іллі Турчиновського – у романі «Три листки за вікном», лист Григорія Сковороди до Михайла Ковалинського – в оповіданні «У череві апокаліптичного звіра».

У різних формах митець намагається інтерпретувати ідею «мікрокосму» Григорія Сковороди, простежити феномен буття людини та світу. На думку літературознавця О. Солецького, «позначаючи цілісність людської натури, в ній концентрується генеза формування концепції особистості, що є об'єктом і суб'єктом пізнання» [1]. Використовуючи традиційні образи, митець надає їм іншої семантики, що вказує на розлом світової гармонії. На сторінках творів ми знаходимо такі символи, як Око Прірви, розсічене коло, черво апокаліптичного звіра. Поступово з'являються опозиції: життя/смерть, душа/тіло, добро/зло, істина/омана.

Синергія знань і поетика стають прикметними рисами художнього стилю Валерія Шевчука. У творчому доробку митця ми можемо простежити такі особливості: 1) для відтворення складних процесів пізнання автор поєднує науковий і художній підходи, вдається до філософських роздумів; 2) використання традиції «текстомислення», запозиченої від Григорія Сковороди, що тлумачить основне призначення художнього твору не як отримання естетичної насолоди, а розуміння повноти світу; 3) намагання вивести людину за межі її власного єства, тому для більшості романів та оповідань характерний містичний дискурс («У череві апокаліптичного звіра», «Око Прірви», «У пащу Дракона», «Біс плоті»); 4) подібно до визначних філософів тієї доби – Климентія Зіновієва, Іллі Величковського та Григорія Сковороди – Валерій Шевчук на передній план висуває енциклопедичність, досвід і знання, що є своєрідними символами порядку й хаосу світу. Варто також зазначити, що більшість композицій художніх творів митця побудована навколо двох постулатів філософії Григорія Сковороди – потреби людини в самопізнанні та ідеї «сродної праці» як невід’ємної складової, що забезпечує щастя. Персонажі намагаються досягнути власну сутність, своє істинне призначення, що не завжди вдається. Письменник наголошує на основних духовних цінностях людини, таких як житейська мудрість, «сродність», вселюдська любов, що здатні впливати на розвиток цивілізації. Звичайно, головні герої вагаються, ставлять під сумнів помисли Бога, збиваються з обраного шляху, проте врешті-решт до них приходить усвідомлення істини буття. Тому й не дивно, що багато творів Валерія Шевчука просякнуті екзистенційними мотивами.

Використання барокових схем, образів-символів, топосів – це авторське моделювання світу, побудоване на контрасті (спокій, душевна гармонія, рівновага / невігластво, поспіх, соціальне насильство). Персонажі, прототипами яких є барокові митці, наділені силою духу, мудрістю для розв’язання складних буттєвих загадок [1].

Таким чином, бароковість прози Валерія Шевчука реалізується різними засобами: від моделювання духовного життя барокової людини з її світоглядом до інтерпретація барокових текстів і запозичення художніх засобів.

Література

1. Солецький О. Валерій Шевчук – дослідник та інтерпретатор українського літературного бароко : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2008. 16 с.

2. Шевчук В. Сад житейських думок, трудів та почуттів // Українське слово: [хрестоматія української літературної думки ХХ століття; у 3-х кн. / науковий редактор А. Погрібний]. К.: Рось, 1994. Кн. 3. 494 с.

ЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ СПАДЩИНИ Г. С. СКОВОРОДИ

Котенко К. О.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л. І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: kyrylo.kotenko@nure.ua

У поданій роботі здійснено спробу вибірково проаналізувати відомі афоризми та поезії Григорія Савича Сковороди, з'ясувати їх філософську суть та роль для сучасного читача.

Ключові слова: байка, філософ, «сродна праця», афоризми, свобода, Богдан Хмельницький, час, праця, любов.

Григорій Сковорода – зачинатель байки в українській літературі, носій філософських думок та просвітницьких ідей, невичерпна криниця знань, генератор потужних афоризмів, якими користуються вже не одне покоління людей.

Поет і прозаїк, поліглот і викладач, мандрівник та музикант. Скільки чеснот поєднувала у собі ця неординарна особистість? Його філософські погляди порівнюють з давньогрецьким філософом та мислителем Сократом. Пройшло 300 років, а твори і досі зачаровують своїми філософськими думками, глибокою мораллю та етичним підґрунтям у них.

Любов – це рушійна сила, яка живить людину, немов вода рослину, вона змінює внутрішній світ особистості і веде в царство добра та справедливості. Як влучно сказав Григорій Савич про найцінніше почуття:

«Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?» [2, с. 246] або *«Все минає, але любов після всього зостається»* [2, с. 247].

За вченням Сковороди, любов об'єднує людей і творить чудеса, хіба не вона вказує людству на вирішення всіх проблем мирним шляхом та повагою один до одного; тоді як ворожість, нелюбов до ближнього – веде до суперечок та чвар.

Працювати за покликанням і знайти себе у світі – це мрія кожної людини. Як писав відомий мислитель XVIII ст. Григорій Савич Сковорода: *«Сродна праця – це найсолодша в світі річ»* [3, с. 192] або *«Роби те, до чого народжений»* [3, с. 193].

Великий мандрівник Сковорода велику увагу приділяв свободі та незалежності, він так і не одружився за все своє життя.

Для нього свобода – це кодекс життя, його кумир – відомий борець за незалежність Богдан Хмельницький: *«Що є свобода? Добро в ній якеє? Кажуть, неначе воно золотеє?»* [4, с. 91].

У вірші «De libertate» йде мова про Хмельницького: *Слава навіки буде з тобою, Вольності отче, Богдане-герою!* [4, с. 91].

Тема свободи для України актуальна й нині, наша країна виборює собі право бути вільною державою, воюючи проти Росії.

У цьому житті все потрібно робити вчасно: навчатися, створювати сім'ю, виконувати завдання, бо втративши час, його не надолужиш. Слова філософа Сковороди не втратили актуальності й через 300 років: «Тоді лише пізнається цінність часу, коли він втрачений» або «З усіх утрат втрата часу найтяжча» [5, с. 166].

Людство завжди цікавило питання про те, як може людина жити плодами за рахунок іншої. Чому в житті так багато шершнів? Мабуть, тому, що вони звикли жити працею за рахунок інших. Пристосуванцям завжди найлегше, бо у них збіднілий внутрішній світ і відсутнє почуття справедливості, гідності та поваги до інших. У байці «Бджола і Шершень» показано людину, яка насолоджується своєю власною працею: *«Але нам незрівнянно більша радість збирати мед, аніж його споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помremo. А без сього жити, навіть купаючись у меду, для нас найлютіша мука»* [1, с. 27].

роаналізувавши деякі поезії, байки та афоризми відомого мандрівника Сковороди, ми з упевненістю можемо сказати, що вони несуть філософське підґрунтя та є актуальними в наш час. Знайомлячись з творами митця, сучасники можуть знайти відповіді на питання, які їх цікавлять. Вони є повчальними не для одного покоління.

Література

1. Григорій Сковорода. Байки харківські. // Григорій Сковорода. Буквар миру. Книга для сімейного читання. Переклад з рос. Л. Ушкалова. Харків: КСД, 2015. 320 с. С. 8-36.
2. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За ред. проф. Л. Ушкалова. 2-ге вид., стер. Харків, 2016. 1400 с.
3. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. Київ: Майстерня Білецьких, 2007. 256 с.
4. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: у 2-х т. Т. 1. Трактати та діалоги. Київ: Богуславкнига, 2011. 432 с.
5. Багалій Д.І. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. Київ, 1992.

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ Г. С. СКОВОРОДИ

Кушнірова Д. А.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л. І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: daria.kushnirova@nure.ua

Автор розкриває шлях Г. С. Сковороди до філософії, надає коротку біографію мислителя. Проаналізовано основні ідеї філософської системи митця.

Ключові слова: мислитель, просвітител, байки, світогляд, філософська система.

Проблема людини, її щастя та сенс життя посідає значне місце у філософських пошуках мислителів упродовж багатьох століть. Вчення Г. Сковороди привертає особливу увагу сучасників, тому що воно спрямоване на внутрішнє життя людини, котра не має опори в навколишньому світі. Шлях до щастя пролягає, на думку митця, через моральне вдосконалення людини, творення людиною себе самої. Зрозуміло, що ці проблеми сьогодні є актуальними для суспільства в цілому, де кожен прагне та потребує винайдення внутрішньої гармонії, шляхів до щастя. Сковорода творить цілком нове бачення сутності людини. Філософ розробляє вчення про дві натури, в центрі якого ідея внутрішньої людини. Сковорода вважав, що людина є ключем до усіх таємниць як космічного, так і божественного світу. Той, хто не пізнав себе, не зможе зрозуміти оточуючий світ.

Дослідження з зазначеної теми здійснені такими науковцями: Д. І. Багалієм [1], М. В. Поповичем [2], В.О. Шевчуком [3], Т. М. Черногою [4], П. І. Житецьким, О. М. Марченко, С.Ф. Русовою, Л. В. Ушкаловим, Г.М.Вербою та ін.

Мета роботи полягає в дослідженні особливості філософських ідей Г. С. Сковороди. Для реалізації зазначеної мети передбачається вирішення таких завдань: аналіз шляху Сковороди до філософії; визначення основних ідей філософії Сковороди та їх особливостей.

Поет-байкар, який став голосом свого народу, неймовірний мислитель, чия філософська система не тільки оригінальна, але і досить сучасна. Усе це про філософа, письменника, педагога, гуманіста і просвітителя – Григорія Савича Сковороду (1722–1794).

Григорій Сковорода народився 3 грудня 1722 року на Полтавщині в селі Чорнухи у сім'ї селян із козаків. У шістнадцять років поступив на навчання до Києво-Могилянської академії. На 20-у році життя потрапляє до придворної хорової капели в Петербурзі. У складі посольської місії був декілька років в Угорщині. Також мандрує по Словаччині, Польщі, відвідує Братиславу, Відень. Іноді затримується у маєтках своїх друзів, працює домашнім учителем поміщицьких дітей. Формування світогляду поета відбувалося завдяки його багатосторонньої обдарованості, з одного боку, і соціальної обстановки, що різко міняється – з іншої. У Сковороди був глибокий розум, феноменальна

пам'ять, поетичні здібності, виключно музичний слух і голос; він писав вірші, складав музику, грав на декількох інструментах, мав здібності до малювання.

Після повернення з мандрівок працював викладачем – спочатку в Переяславській семінарії (викладав поетику), а потім в Харківському колегіумі (читав курс лекцій по етиці). З Харківського колегіуму він був вигнаний за прочитаний ним курс «християнської гречності», концепція якого не співпадала з офіційно-церковною.

Отже у 1766 році Сковорода остаточно залишає викладацьку діяльність. Глибоко переконаний у тому, що людське щастя – не в матеріальних благах. І до кінця життя він мандрує від села до села, проповідуючи свої ідеї.

Особливість творчої поведінки Григорія Сковороди полягала в тому, що при негативному відношенні до світу, що грузнув в користолобстві, він обрав таку позитивну форму боротьби зі злом, при якій центр тягаря з області критики політичних відносин в суспільстві був переміщений в сферу освіти, культури та моралі.

У 50–60 роки XVIII віку Сковорода створює в основному літературні твори. Він написав біля 50 пісень і віршів, створив цикл байок під назвою «Байки Харківські», зробив перекази ряду античних мислителів. У своїх творах в протигагу моралі, заснованої на багатстві, золоті і владі, Григорій Сковорода прославляє людину «малих бажань» і обмежені матеріальні потреби. Байки Сковорода за своїм ідейним змістом служать як би прелюдією до його філософської творчості. Вже в байках звучить один з його головних філософських принципів. Його суть складається у визнанні законними і природними тільки тих потреб і прагнень людини, які відповідають природній, а не соціальній відмінності людей. Мораль його байок часто перевищує їх безпосередній сюжет.

Ось що каже Сковорода: «Головна мета життя людського, голова діл людський є дух людини, думки, серце. Кожен має свою мету в житті; але не кожен – головну мету, себто не кожен піклується про голову життя. Один піклується про череву життя, себто усі діла свої скеровує, щоб дати життя череву; інший – очам, інший, інший – ногам та іншим частинам тіла; інший одягам і подібним бездушним речам; філософія, або любов до мудрості, скеровує усе коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, як голові всього. Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, – то й усе світле, щасливе блаженне. Оце і є філософія».

Одна з основних ідей сквородинівського світогляду є антиетичність буття. На його погляд усе людське життя складалося з антитез, у ньому поєднується зміст(дух, Бог) і форма (матерія). Ось як говорив про це Сковорода: «Весь світ складається з двох натур: одна видима, друга невидима. Оця невидима натура, Бог, все творене пронизує і утримує; всюди завжди був, є і буде».

Питання про Бога є одним з основних питань в філософській системі Сковорода. Своім уявленням про Бога він поставив себе в опозицію по

відношенню до церкви, що дотримується біблійної легенди про створення світу Богом протягом шести днів.

На відміну від церковного, його Бог – вічний початок – невловимий і невидимий, оскільки він, «будучи присутнім у всім, не є ні частиною, ні цілим, не має міри, часової і просторової характеристики». Таке розуміння Бога, що ототожнюється з природою, отримало в філософії назву пантеїзму.

Привертає увагу також негативне ставлення Г. Сковороди до матерії. Якщо дух пов'язує філософ із життям, то матерія – зі смертю. Власне, перетворення в грубу матерію є смертю.

Ще одна ідея – тривимірна картина світобудови. Сковорода уявляв собі світ як «перехресний храм премудрого Бога». Котрий складається з трьох світів: макрокосмос (Всесвіт), Мікрокосмос (Людина), світ символів (Біблія). Згідно з представленнями поета, все, що здійснюється в світі – макрокосмі, знаходить своє завершення в людині – мікрокосмі. З позицій вчення Сковороди можливості пізнання світу людиною нічим не обмежені. Прагнення людини до пізнання ототожнюється з прагненням людини до Бога без посередників, бо Богом є сама природа, а людина – її витвір, пізнаючи Бога – пізнає самого себе. У цьому значенні Сковорода заперечує агностицизм – вчення про непізнаваність світу.

Також філософія щастя через самопізнання. Він вважав для того щоб стати ближчим до Бога треба пізнати самого себе, тобто пізнавати світ не фізично (подорожувати і т. д.), а духовно (вивчати Біблію, різні науки та самого себе).

«Скрізь любов та віру людина пізнає себе», – твердить поет. Ідея філософії серця. Любові. Пізнавати себе і Бога людина повинна за допомогою серця. Пізнаючи себе людина починає жити серцем.

Не менш важлива ідея спорідненої праці. Поет стверджує, що немає нічого кращого, ніж жити «по натурі», тобто працювати за своєю «спорідненістю». «Сродна праця» принесе суспільству матеріальне і духовне багатство, а людям – щастя і задоволення. Якщо ж людина буде працювати не за своїм покликанням, то це може обернутися для неї трагедією.

І на останок – важливість виховання. Надзвичайно важливу роль у самопізнанні, само становленні людини духовної Г. Сковорода відводив вихованні. Саме педагогічні ідеї стали вершиною духовних шукань мудреця, в них об'єдналися в чітку систему всі щойно названі риси його світогляду.

Таким чином, філософська спадщина Г. С. Сковороди багатогранна. Вона охоплює найрізноманітніші аспекти людського життя: науку, релігію, культуру, мистецтво. Але можна однозначно стверджувати, що все спирається на проблему природи людини і її призначення. Цей стержень включає в себе і сам образ Сковороди, що підтвердив практикою життя силу свого вчення.

Література

1. Багалій Д.І. Український мандрований філософ Григорій Савич Сковорода. Харків: Державне видавництво України, 1926. 397 с.

2. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. 2-е вид. Київ: Майстерня Білецьких, 2008. 256 с.

3. Шевчук В. О. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Сковорода сучасними очима. Київ: Пульсари, 2008. 525 с.

4. Чернега Т. М. Раціональне та містичне у філософії Григорія Сковороди. Одеса: Астропринт, 2007. 400 с.

МІСТИЧНИЙ СВІТОГЛЯД Г. С. СКОВОРОДИ

Лі Н. Д.

Науковий керівник – ст.викл. Сергієва А. В.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: nikita.li@nure.ua

Тема містичного світогляду Григорія Сковороди дуже цікава, бо пізнання людиною власного внутрішнього світу і зв'язку з чимось поза межами нашої свідомості завжди є популярним і потрібним предметом для аналізу.

Ключові слова: містик, мислитель, поет, постать.

Метою нашої роботи є спроба аналізу і пізнання містичного в творчості і поглядах Григорія Сковороди, його концепції «Внутрішньої людини». Цю тему вивчали такі науковці як: Д. Чижевський Л. Ушкалов, В. Петров та інші. Якщо починати ще з античних часів, то й там такі видатні філософи як: Плотін і Прокл – замислювались над поняттям «внутрішня людина». Також над цією темою працювали і містики, наприклад, Ф. Бекон, Я. Бьоме та інші.

А от Григорій Сковорода ставив цю тему на перше місце і приділяв їй особливу увагу. Оскільки він був яскравим представником бароко і в деяких моментах романтизму, ми можемо відслідкувати, що він ставив почуття вище розуму, хоча і не знецінював його. У будь-якому випадку, у дослідженні себе і своєї «внутрішньої» людини саме те, що ми відчуваємо, керує нами.

Здавалося б, до чого тут містика, якщо ми досліджуємо сутність людини? Якщо розглядати її з філософського боку, то містика – це наука, про ту чи іншу форму виходу людини за межі власного тіла (єства) і її зближення з чимось вищим, божественним. Прикладом може слугувати зв'язок або відчуття єднання з Богом.

Григорій Савич Сковорода зміг викласти основи містичного сенсу у доволі ясній формі. У його творчості ми часто можемо знайти символи, які говорять про містичний сенс і людську форму буття. Філософ намагається зруйнувати наші уявлення про цю форму і показати прорив божественного до земного.

Його праці базуються на містичних та аскетичних ідеях, а саме: символіка, наука про чесноти, про спокій та відношення до світу, гармонія та баланс у ньому.

Вважається, що Григорій Сковорода вже надихався працями та аналізами містиків-попередників. Про це свідчить схожість його теорій і викладу думок з іншими філософами старохристиянської та німецької містики. Проте, ми можемо зробити висновок, що Сковорода опрацюював їхні твори з критичної точки зору, інтерпретував деякі їхні задуми та опирався також і на власний чималий духовний досвід.

З біографічних робіт ми можемо побачити як розвивався той досвід і коли саме у житті Григорія Сковороди з'явилась містика. Нам відомо лише два переживання, з яких і починався шлях філософа у цій сфері: Сон і Перше містичне переживання.

Про сон сам Григорій писав: «цей сон дав мені не менше насолоду, як перелякав мене». Уві сні спостерігається велика кількість літературних елементів, символів, містик бачить палаци, грошолобство, гріх у різних формах. Це сновидіння, так би мовити, дало поштовх до переосмислення і внутрішньої трансформації. Воно очистило тіло, душу і розум, тому таке Очищення слугувало підготовкою до входження Божественного і злиття з Богом.

Після Очищення Сковорода у своєму «Нарцисі» зображує наступний етап Просвітлення. Тобто це та фаза, де людина вже знаходить «внутрішню», пізнає сутність і сенс. Іншими словами, поринає у світло усвідомлення.

Завершальним етапом він виділяє Нові Народини – звільнення «внутрішньої» людини в самій людині. Сковорода сам доволі напругу нам говорить, що сам пройшов весь цей шлях, згадує, що він втікав, утікає і втік. (Тобто очищався, просвітлюється і звільняє «внутрішнього» себе)

За його поглядами усе в світі має дві сторони і він каже: «...у всьому бачити двоє». Мається на увазі, що в одній людині є аж дві: внутрішня (те, що в нас всередині, наш внутрішній світ, думки, душа) і зовнішня (власне фізична форма, оболонка – тіло). І так у кожного, одна людина безсмертна, бо вона «внутрішня», її створив Бог, а друга смертна, бо це вже власне земне тіло. Сковорода прагнув того, щоб люди зрозуміли важливість пошуків себе, створених Богом та пізнання тієї іскри, яка є всередині нас. Він вважав, що особа, яка знайшла внутрішню, справжню частину себе вже не повинна боятись смерті, скинути земне тіло і одягнути нове. Якщо за життя ми знайдемо цю людину в собі, то ми нею і мимовільно чи свідомо станемо.

Важливу роль у самопізнанні відіграє Біблія – символічний і містичний світ. Проте, Григорій Савич висловлювався з одного боку критично до неї. Відгукуючись, що «Біблія є і Бог, і Змій» філософ хоче натякнути на те, що біблійний світ викривлює зміст релігії, тому не поєднує людину з Богом. На його думку, усіма шляхами можна увійти в царство небесне.

Отже, опрацювавши нашу роботу, можна дослідити, що Григорій Сковорода досягнув бажаного і проробив неймовірний аналіз людського буття. У своїх містичних поглядах він транслює нам необхідність почати свій шлях усвідомлення себе як Божественного ества, тобто знайти реального себе, бути людиною і робити цей світ людським. Його принцип «внутрішньої» людини може бути путівником для людей у нашому сучасному світі, адже праці

Сковороди залишаються актуальними і до сьогодні і здатні здійснити переворот у свідомості в тих, хто готовий це досягнути.

Література

1. М. І. Ковалінський «Григорій Савич Сковорода. Життя і деякі думки українського філософа-спіритуаліста», 1956.
2. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. – Харків, 2004.
3. Горбач Н. Невідомий Григорій Сковорода. – Львів: Логос.
4. Ерн В. Боротьба за Логос. Г. Сковорода. Життя і вчення.

АФОРИЗМИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Лобода Д. А.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л. І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: daria.loboda@nure.ua

Автор розкриває світогляд видатного вченого, філософа Григорія Сковороди, а саме якою людиною він був, яких політичних та духовних принципів він дотримувався. Яку головну мету переслідував український філософ? Проаналізовано думки вченого та незламне бажання боротися за незалежність нашої України.

Ключові слова: Григорій Савич Сковорода, філософ, власні думки, патріот, борець за українську незалежність, знищення Запорізької Січі.

«Світ ловив мене, але не зловив», – говорив чи то жартома, чи то всерйоз Григорій Савич Сковорода чи то про себе, чи то про всю українську націю в цілому. Розглядаючи особистість Сковороди, доцільно більш детально звернути увагу на кілька основних граней його гігантського таланту, що розкриває всю ту ж суть... української нації взагалі. Для своїх сучасників і вдячних нащадків Григорій Савич запам'ятається як:

1. Філософ, вчення якого про любов, свободу і життя зберігає актуальність через багато століть після смерті автора. Сковороду називають проповідником філософії любові і свободи. Розроблена філософом концепція життєвої мудрості вражає навіть людей в ХХІ столітті, яких здивувати чимось нелегко. Для пояснення сучасникам, чим примітний Григорій Сковорода, доречно використовувати порівняння з людиною-хіпі, яка волею долі народилася в українському містечку першої

БАРЖЕВІЙ ЛІДЕР
Кожен є той, чиє серце в нім:
вовче серце – справдешній вовк,
хоч обличчя людське; серце
боброве – бобер, хоч вигляд
вовчий; серце вепрове – вепр,
хоч подоба бобра.

половини XVIII століття. Народженого в родині малоземельного козака Григорія Савича порівнюють з відомими мислителями давнини, називають українським Сократом.

Сковорода є єдиним європейським філософом, який доводив вірність власного бачення світу всім своїм життям. Мислитель говорив, що у кожній людини в житті є своє призначення, завданням кожного з нас є пошук єдиного вірного шляху, особливої місії на землі. Сковорода вчив, що найнеобхідніше зазвичай дається людині легко і без зайвих праць. Якщо ж бажане не дається, значить і домагатися володіння їм не слід, оскільки дії людей наперекір долі тягнуть за собою всесвітній хаос. Сучасні вчені ставлять Сковороду в один ряд з такими знаковими мислителями античності, як Анахарсис, Платон, Сократ і Аристотель. Засновниками античної філософії, як відомо, є греки. Але за майже II тисячі років, що минули з часу завершення епохи античності, Греція не дала світу жодного мислителя, якого можна порівняти з Григорієм Сковородою.

Власні думки, як і Платон, Сковорода викладав у форматі діалогів. Цей стилістичний прийом дає можливість мислителю розмежовувати людську сутність, ділячи її на видиму і невидиму складову. Споглядання людиною самого себе з боку для філософа є шляхом до більш глибокого пізнання суті. Концепція світогляду Сковороди розглядала філософію, як спосіб пізнання людиною самої себе, пошуку своєї місії. Божу іскру в кожному з живуть на землі філософ описував, як якусь подобу посудини. У кожній людини на початку його шляху є посудина індивідуального обсягу, яку Всевишній наповнює талантом для подальшого його використання людиною. Момент усвідомлення людиною власного призначення Сковорода називав реалізацією Божого задуму.

Головною метою філософії Сковорода називав пошук щастя, гармонії, життєвого балансу. Григорій Савич є першим і єдиним у світі мандрівним філософом, який поєднував життя з вченням, постійним удосконаленням самого себе. Всім своїм життям він довів, що щастя людини не залежить від місця і часу, плоті або крові, не міститься у високій посаді, влади або багатстві.

2. Патріот і борець за українську незалежність – друга основоположна риса і філософської спадщини сквороди і української нації в цілому. Аналогічний підхід використовував мислитель до себе – у можливість служіння власному народу він просто не вірив. Замість цього, однією зі своїх цілей визначав розвиток в людях Священної любові до Вітчизни.

Сковорода дуже важко переніс знищення імперською владою Запорізької Січі. З м'якістю, властивою мислителю, він відстоював ідею формування української державності. Відродження української нації після удару, завданого царським режимом, філософ бачив через акцент на особливостях ментальності – верховенстві морального закону, високій духовності, чистоті людських сердець, душевному спокої. Також в числі відмінних характеристик представників української нації Сковорода називав здатність до самопожертви, спокій, розум і прагнення до справедливості. Негативно ставився мислитель до панування великої держави над меншими. Як справжній волелюбець,

Сковорода відкидав пропозиції царського палацу про переїзд і подальшої безбідного життя. Унаслідок згубності ідей, проголошуваних філософом, для режиму він уявляв собою чималу небезпеку. У прагненні ізолювати Сковороду, уникнути поширення його ідей, імператриця Катерина II запрошувала філософа в Петербург, на що отримала досить зухвалу відповідь про те, що Батьківщини поет не кине. Творчість та ідеї Сковороди вплинули на культурну спадщину України та всього світу. Мистецтвознавці констатують наявність відгомону концепцій, розроблених Сковородою, у творах Івана Котляревського, Тараса Шевченка та ряду інших українських талантів. У світовому масштабі через актуальність ідей через багато років філософи порівнюють з Буддою, Зороастром і навіть Ісусом.

Таким чином, ми розуміємо, що Григорій Сковорода мав величезний вплив на своїх сучасників і на майбутнє українське громадянство, і то не тільки своєю етичною наукою, а головним чином своїм життям, в якому слово ніколи не розходилося з ділом: його вчення було в повній згоді з його життям. Щоб оцінити цей вплив, як писав С. Єфремов, досить буде сказати, що сучасники бачили в ньому «мандрівну академію» і його самого вважали вартим за університет; досить сказати, що коли треба було тоді знайти в Україні ідейну, чесну та чисту людину, шукали її між «сковородинцями», тобто учнями цього чудного чоловіка та прихильниками його науки.

Література

1. Абрамов А. И., Коваленко А. В. Философские взгляды Г. С. Сковороды в кругу его историко-философских интересов // Некоторые особенности русской философской мысли XVIII в. Москва, 1987.
2. Григорій Сковорода. Повна академічна збірка творів. / За ред. проф Леоніда Ушкалова. Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1399 с.
3. Сковорода Григорій Савич *Тофтул М. Г.* Сучасний словник з етики. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416с.
4. Сковорода Григорій // Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1965. Т. 7, кн. XIV : Літери Сен — Сті. С. 1758-1761.
5. Ушкалов Л.В., Марченко О.В. Нариси з філософії Григорія Сковороди. Харків, 1993.
6. Эрн В. Ф. Г. С. Сковорода. Жизнь и учение. Москва, 1912; (Волшебная гора. 1998. № 7. С. 26–157).

СКОВОРОДИНІВСЬКА ДУХОВНА СПАДЩИНА

Позняков Д. О.

Науковий керівник – канд.іст.наук, ст. викл. Ластовець Н.О.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел.(057) 702-14-98)

E-mail: dmytro.pozniakov@nure.ua

Актуальність думок українського філософа. Розуміння філософії від Григорія С.О. Філософське вчення українського мислителя.

Ключові слова: Філософ, сучасність, культура, творчість, спадщина.

3 грудня виповнилося 300 років від дня народження українського філософа, просвітителя-гуманіста, філософа, поета, а багато хто додає: і містика – Григорія Сковороди. «Мандрівна академія», «людина-університет» своєї епохи. Це все про Григорія Сковороду. За життя він не видав жодної книги. Натомість читачі його шукали самі, масово читали та цитували, переписували рукописи та пропагували їх. Про нього у творах згадував сам Тарас Шевченко: «Кругом листочки обведу та й списую Сковороду».

Значення філософської і літературної спадщини Григорія Сковороди вимірюється інтересом, який проявляють до неї нові покоління протягом двох з половиною століть. Особлива зацікавленість особою і творчістю Григорія Сковороди актуалізується передусім на суспільно-історичних зламах, коли національна спільнота опиняється перед цивілізаційним парканом. Так було на межі ХІХ–ХХ ст., у період українізації (20-ті роки ХХ ст.) У ці ключові моменти історії феномен Григорія Сковороди осучаснювали, а його творчість та філософські погляди ставали своєрідним критерієм у виборі подальших історичного і літературного шляхів.

Григорій Сковорода – сучасник Канта, вони майже ровесники, і часто-густо наголошуючи на цьому, порівнюють їхню творчість. Справді, обидва були родоначальниками нового способу філософування: перший – німецького трансцендентального ідеалізму, другий – українського персоналізму.

Сковорода протагоніст сократичного діалогу, тому його й називають українським Сократом. Це вкрай важливо саме для сучасного розуміння філософії Сковороди, точніше, розуміння його філософії саме як сучасної. Тому філософія Сковороди має не тільки історико-філософське значення, – хоча й це вкрай важливо для розуміння української ментальності та ідентичності – вона містить у собі той методологічний потенціал, який розгортається саме сучасною філософією.

У філософському вченні Г. Сковороди не тільки сама сильна і яскрава, але і сама важлива для сучасності є теза про щастя людини і людства загалом. У Сковороди розуміння щастя має більш глибоке коріння. Суть щастя він зв'язує з образом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вислів Сократа: «...Інший живе для того, щоб їсти, а я – їм для того, щоб жити...» – яким Сковорода відкриває свій трактат під назвою «Ікона Алкивіадська». Своїм розумінням щастя Сковорода як би захищає людську «природу» від примітивного її зведення до споживання і користі.

Також актуальність Сковороди проявляється в умовах сучасної технологічної цивілізації. Адже вкрай важливий аспект його спадщини полягає в тому, що він кидає виклик суспільству споживання, а шлях самопізнання означає розрізнення справжніх та позірних цінностей людського життя, відмову від усього зайвого й неважливого, гармонійні стосунки з іншими людьми і природою.

Г. С. Сковорода став легендарною особистістю ще за свого життя, і хоча він не друкував своїх творів, його рукописи читали, зберігали й переписували. Складені ним вірші та пісні поширювалися і з часом починали сприйматися як народні твори.

Значення філософської спадщини Г. С. Сковороди в тому, що на неї можна спиратися в наш непростий час, коли людина накликає на себе небезпеку результатами своєї ж праці, коли при збільшенні числа храмів зберігається зростання злочинності, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцільним і незахищеним.

Філософська спадщина Г. С. Сковороди багатогранна. Вона охоплює самі різноманітні аспекти людського життя, до якого належать філософські трактати

і діалоги, вірші, байки, листи, а також музичні твори й переклади, має філософське, педагогічне, художнє та мистецьке значення, вкрай важливе для української культури і сьогодні. Також, заходи з відзначення 300-річчя з дня народження Григорія Савича Сковороди мають не лише наукову, культурну, просвітницьку, а й ідеологічну значущість у нашому національно-державному будівництві, зокрема ці заходи мають бути спрямовані проти спроб

привласнення спадщини великого філософа ідеологами «руського мира», проти використання його імені в пропаганді квазінаукових концептів «первого русского философа», «братских народов», «одного народа» тощо. Ще раз хочу наголосити: Григорій Сковорода – український мислитель, сучасний, як ніколи!

Література

1. Григорій Сковорода: випробовування часом – Барокова доба. *ukrlit.net*. URL: https://ukrlit.net/info/xi_xviii/28.html
2. Сковорода: цікаві факти про українського мандрівного філософа – Інститут Просвіти. *Інститут Просвіти*. URL: <https://iprosvita.com/skovoroda-tsikavi-fakty-pro-ukrainskoho-mandrivnoho-filosofa/> (дата звернення: 10.11.2022)
3. Значення філософської спадщини Г.С. Сковороди. Реферат. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13094/> (дата звернення: 10.11.2022)
4. Спадщина Григорія Сковороди і сучасність. *visnyk-nanu.org.ua* | Щомісячний загальнонауковий журнал НАН України. URL: <http://www.visnyk->

nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn.2020/4/Visn_4-2020%2BErmolenko.pdf
(дата звернення: 10.11.2022)

5. Шторгін І. Григорій Сковорода. Український філософ, якого досі вітають із днем народження. Радіо Свобода.
URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/skovoroda-savych-filosof-den-narodzhennya/30982195.html> (дата звернення: 10.11.2022)

ТЕМА СВОБОДИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Проворна І. О.

Харківський фаховий педагогічний коледж

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

(Харків, пров. Ш. Руставелі, 7, кафедра української лінгвістики,
літератури та методики навчання)

e-mail: provorna-inna@ukr.net

У часи випробувань питання зміцнення морального духу людини й народу, а особливо проблема свободи завжди є ключовими. Для української нації проблема свободи була наріжним каменем і в історичній, і в науковій, і філософській, і літературній думках.

Ключові слова: байка, вірш, свобода, творчість, філософські погляди.

Змінюються епохи, змінюється життя, але для художньої літератури центральними питаннями завжди були й залишаються моральні шукання людини, її життєві принципи та цінності, сама людина, людина-особистість. «Світло і тьма, тлін і вічність, віра та беззаконня – ці речі наповнюють цілий світ...», – зазначав Григорій Сковорода, український філософ, педагог, письменник. Тож питання добра і зла, гідності та ницості, правди й несправедливості звучали в будь-яку епоху в усій світовій літературі. Кожен письменник висловлює своє бачення цих одвічних проблем, пропонує читачеві шукати і знаходити власні шляхи пізнання. Визначити сучасні завдання розвитку духовної культури, знайти свої та національні моральні орієнтири можна через вивчення та пізнання творчої спадщини найкращих митців, до яких належать і Григорій Сковорода.

Філософські погляди Григорія Сковороди є оригінальними та, безумовно, залишаються сучасними досі. Тож не випадково творчий доробок митця, його світоглядні позиції завжди були в центрі уваги дослідників. Д. Багалій, М. Редько, Т. Білич, Д. Чижевський більше досліджували філософські погляди Г.Сковороди. Педагогічні, літературні й навіть культурологічні аспекти творчості митця досліджували П. Біланюк, М. Возняк, М. Кашуба, О. Мазуркевич, В. Шевчук та багато інших науковців. Дослідники виділяють такі аспекти філософських поглядів митця: філософію серця, проблему пошуку щастя, теорію самопізнання людини, філософію сродної праці, теорію пізнання про «три світи» та «дві натури». Цікавим є те, що спосіб життя філософа

фактично повністю відповідав тим ученням, що він сповідував і залишив у філософських діалогах, трактатах. Визнаним є і той факт, що в 50–60-тих роках XVIII століття Григорій Савович створює в більшості літературні твори, що, на думку деяких дослідників, є своєрідною прелюдією до його філософських творів.

Але сьогодні, коли Україна вкотре захищає своє право бути вільною, суверенною державою, тема свободи у творчості Г. С. Сковороди, її розуміння митцем є важливою. Доречно зауважити, що тема свободи є однією із центральних в українській літературі: національний пісенний фольклор, творчість Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки; цілої плеяди українських діячів 20–30-тих років XX століття, які ввійшли в літературу як Розстріляне Відродження; з новою силою зазвучала в літературі початку XXI століття. У цей ряд перед Т. Шевченком варто поставити Григорія Сковороду, який після знищення Запорозької Січі, суцільного покріпачення простолюду, першим заговорив про моральний дух людини, про свободолубство. Про це також зауважував і дослідник В.Шаян у книзі «Григорій Сковорода – лицар святої борні». Взагалі погляди Г.Сковороди на питання свободи (або, як зазначав сам філософ, «вольності») є досить цікавими, бо, окрім вірша «De libertate», що в перекладі означає про свободу, та байки «Чиж і Щиглик», відкрито про свободу як поняття, як феномен життя людини-народу-суспільства, мислитель не говорить. Це більше опосередкована проєкція, особливо відчутна у філософських питаннях щодо сродної праці. Що ж для митця є свобода? Безумовно, варто почати із виразу, що став крилатим, який написаний на могилі філософа: «Світ ловив мене, та не спіймав». Світ – це матеріальне, це спокуси: чини, багатство, посади, почесні, слава. Але найчастіше ці мірила людського земного життя давалися не по совісті, не за здобутки. Для Сковороди важливіше духовне начало в людині, її вміння жити по совісті, як він зауважує, чистій совісті, залишатися самим собою. Також відчуті своє покликання, призначення, тобто чим людина наділена від природи (філософія сродної праці), відповідно до цього жити, працювати, творити блага. Саме такі праця й життя роблять людину вільною перш за все духовно, дають їй право вибору. Тому у вірші «De libertate» автор і заявляє: «О, якби в дурні мені не пошитись, щоб без свободи не міг я лишитись». Блага світу – це не синонім свободи, у більшості свободи духу, свободи самопізнання. Матеріальний світ – це приваблива золота клітка, у яку легко потрапити, але з якої дуже важко звільнитися. Про це говорить герой байки «Чиж і Щиглик». На питання свого приятеля, що заманило в неволю, Чиж відповідає: «Солодка їжа та пишна клітка». Пташка радіє «щасливому випадку», що допоміг звільнитися, знову відчуті волю. І попри те, що мораль байки автор трактує: «Хто не хоче мати клопоту, мусить навчитися жити просто й убого», читач відчуває тут і інший підтекст – воля наймиліша, бо вона є внутрішнім покликом серця. Але людина не є якимось виокремленим елементом, не живе у вакуумі. Вона є частиною спільноти, народу. Тож особиста свобода кожного має стати спільним волевиявленням цілого народу. Григорій Сковорода бачив свій народ покріпаченим, була скасована вольниця українського народу – Запорізька Січ,

філософ бачив ті проблеми й розбіжності, якими жило суспільство. Тож йому як вихідцю із рядових козаків-землеробів були болісними ці явища, вони хвилювали його до глибини душі. Тому такий невеликий за розміром, але достатньо глибокий за суттю вірш «De libertate» Г.Сковорода завершує згадкою про того, хто зумів підняти і повести народ на боротьбу за свою незалежність і свободу, – Богдана Хмельницького: «Слава навіки буде з тобою, вольності отче, Богдане-герою!» Звернімо увагу, що для мислителя Богдан Хмельницький є не скільки героєм, а батьком вольності, тобто тим, хто будив дух народу, відстоював як особисту, так і загальнонародну свободу.

Отже, тема свободи у творчості Г.Сковорода також посідає значне місце. Вона не настільки відкрита, як тема сродної праці чи щастя. Хоча тема свободи звучить в окремих творах, але в основному є складовою зазначених філософських ідей мислителя. Вільна людина – це та, яка має право вибору, а це право їй дає можливість жити за покликанням, відповідно до власних здібностей. У своїй творчості філософ проголошував любов до природи, до навколишнього світу, до свободи як до вічних істин у житті людини.

Література

1. Ващак Марта Ідея свободи у творчості Григорія Сковороди // <https://www.medievist.org.ua>
2. Ворсуляк О., Букач В. Філософські погляди Г.С.Сковороди // <http://dspace.pdpu.edu.ua>
3. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи/ Мирослав Попович. – К. : Майстерня Білецьких, 2008. – 256 с.
4. Путіловська Н.Б Життя і творчість Григорія Сковороди як феномен української культури епохи просвітництва // <http://molodyvcheny.in.ua>
5. Сковорода Г. Байки харківські/ Г.Сковорода. – Л.: Свічадо, 2009. – С. 8–9.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВЧЕННЯ Г. С. СКОВОРОДИ ЯК ОРІЄНТИР СЬОГОДЕННЯ

Прокіпець В.О.

Науковий керівник – канд. філол. н., доц. Гарбар М. А.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: valentya.prokipets@nure.ua

У роботі досліджується морально-етичне вчення видатного українського філософа Григорія Савовича Сковороди, що не втрачає актуальності у наші часи. Проаналізовано погляди філософа на людське щастя, дружбу, національну єдність, релігію та концепцію «сродної праці».

Ключові слова: філософська система, світ символів, моральне виховання, споріднена праця.

Григорій Савович Сковорода – одна із найпомітніших особистостей у пантеоні Великих Українців. «Від бідних бідний народився, нужду підклав,

нуждою вкрився», – ці слова дуже влучно характеризують життя найвидатнішого українського філософа XVIII століття, просвітителя, письменника, педагога, музиканта, співака Г. С. Сковороди. Папа Римський Іоан Павло II-й, виступаючи в червні 2001 року в Маріїнському палаці, відніс мислителя до найвеличніших українців, на кого зійшла Божа благодать. Понтифік підкреслив, що Сковорода – це людина, яка «ростила моральне, духовне й суспільне коріння ... країни» [1]. А справді, Григорій Савович – знакова постать не тільки в українській, а й світовій філософії, педагогіці, музиці, його включено до числа сотні найвідоміших філософів світу.

Основні положення філософської системи Сковороди сформульовано у вченні про дві натури та три світи. Все існуюче, на думку Сковороди, розділяється на три специфічні види буття: величезний, малий та символічний. Варто відзначити третій. Призначенням світу символів є пізнання невидимої природи – Бога. Через цей світ Бог являється людині. За словесними знаками, які мають тілесну природу, треба вміти побачити втаємничений духовний зміст.

Великий мислитель часто запитував себе про те, як можна зробити людину щасливою і що вона повинна для цього знати та вміти? Висновок був єдиний: людина повинна насамперед розібратися у собі й розуміти, чого варта. Тому потрібно кожній людині починати із себе. Ключовим гаслом особистості повинно бути: «Пізнай себе!».

Філософ-просвітитель мав глибокі переконання в тому, що щастя людини – це душевний спокій, корисні справи, розумне задоволення духовних та матеріальних потреб, а не багатство та насолоди для плоті. Але всього цього можна досягти тільки завдяки постійній кропіткій праці. Саме ось в такій концепції була втілена споконвічна мрія простої людини про працю за покликанням. Важливою є думка Григорія Сковороди, що почесною є кожна праця та професія [2]. Тому він і закликав виховувати у дітей любов до роботи та підготовку до життя, бо тільки «сродная» праця дає людині справжню насолоду. Цікавим був погляд педагога-гуманіста на поняття свободи. Він зауважував, що людину робить щасливою саме усвідомлення нею можливості свободи. Свобода є найвищим даром і благом людини. Це рушійна сила розвитку особистості, тому людина повинна обов'язково до неї прагнути. Григорій Савович вважав свободу «главной мерой» у власному житті. У своїх працях, які дуже були поширені серед українського народу, Григорій Сковорода відстоював думку про рівність людей, стверджуючи, що рівність між ними існує від природи. З великою ненавистю філософ говорить про сваволлю, несправедливість, брехню і змальовує це у трактатах, притчах, піснях. Щодо політики, Григорій Сковорода підтримував державний лад у формі республіки, де немає місця ворожості, гнобленню, соціальній нерівності, а стосунки будуються на довірі й взаємній любові. Цікавою є ідея у педагога-гуманіста щодо виховання у підростаючого покоління вміння поєднувати громадські та особисті інтереси. В її основі лежить здатність людини сполучати особисте і громадське, їх нерозривний взаємозв'язок («сопряжение»), саме в цьому, за вченням Григорія Савовича, є істинне життя і щастя. У багатьох творах мудреця-гуманіста піднімається питання щодо виховання «благого

серця». Тут він говорить про людину з високими моральними якостями через розумове виховання, де має на увазі цілком логічний зв'язок морального та інтелектуального виховання. Але точніше і правильніше буде, коли в людині все йтиме від інтелектуального до морального, бо сам Сковорода був впевнений, що добрі вчинки, почуття людини та її моральні якості є результатом істинного знання. Тому аморальність деяких молодих людей педагог пояснює не набутими в їх житті правилами та нормами поведінки й самокритичного ставлення до власних вчинків через відсутність засвоєння істинних знань.

Одне з найважливіших місць у вченні Сковороди про моральність і моральне виховання посідає проблема дружби [3]. Цю проблему Сковорода висвітлює, як правило, з прямими посиланнями на Плутарха, в багатьох листах до улюбленого учня М. Ковалинського. Під впливом Сковороди Михайло поступово визначив коло свого товаришування. Питання про вибір справжнього друга нерозривно пов'язане з іншими важливими й складними питаннями. Як відрізнити справжнього друга від підлесника? Що робити, коли немає можливості товаришувати з морально досконалими людьми? Як провести випробування друга? Як розпізнати порочну людину? Усі ці питання були поставлені перед М. Ковалинським. За глибиною розуміння важливості цих питань для морального виховання людини Сковорода перевершує видатних західноєвропейських педагогів XVII–XVIII ст. Я. А. Коменський, наприклад, лише застерігав учителів від того, щоб у школі й поза школою вони не допускали впливу на дитину поганого товариства. Дж. Локк і Ж.-Ж. Руссо навіть заперечували необхідність перебування дитини у школі, саме тому, що товариство інших учнів справляє на неї нібито тільки негативний вплив. У процесі листування Сковороди з М. Ковалинським коло завдань морального самовиховання юнака безперервно розширювалося. Перед вихованцем були поставлені в усій гостроті й розкриті з належною глибиною важливі етичні проблеми: оволодіння «найвеличнішим мистецтвом життя», «скромність справжнього мудреця», вибір діяльності згідно з нахилами людини, пересиченість і нудьга як небезпечні джерела аморальності, розвиток здатності протистояти аморальним впливам, стримування афектів, подолання честолюбства тощо.

Сковорода був переконаним противником індивідуалістичних концепцій щастя і відстоював ідеал загального земного щастя людей на основі спорідненої праці, поєднання інтересів особистості із суспільними інтересами: «Щаслив, хто сопряг сродную себе частную должность с общею, сия есть истинная жизнь» [4].

Морально-етичним чеснотам філософ протиставляє честолюбство [5], дратівливість, заздрощі, лестощі, невдоволеність собою, самолюбство, брехливість тощо, називаючи їх людською черню [4, с. 260]. З цього приводу він зазначає: «Не слід із роздратуванням ставитись до обставин, бо воно не допоможе; добре буде тому, хто правильно використовує існуючий стан речей» [4, с. 251]. Сковорода засуджував лестощі як лицемірне, нещире вихваляння («Ми повинні не відразу в лестошах запідозрити тих, хто хвалить: своєчасна

похвала личить другові не менше, ніж осуд» [4, с. 230]). У 21 пісні «Саду Божественних пісень» письменник зазначає, що «лутче жити во пустынє, Затворившись во яскинє, Пребывать в местах безвестных И не слышать гласов лестных» [4, с. 28].

Отже, морально-етичні проблеми, порушені Г. Сковородою, насамперед відображають внутрішній світ самого філософа, для якого людські чесноти – найвищий щабель духовності людини. На його думку, «поки людина шанує чесноту, доти в її душі панує любов, злагода, і ця любов зростає, подібно до того, як дерево з роками росте і стає сильнішим за смерть» [4, с. 255]. Морально-етичні погляди філософа є важливими і актуальними навіть сьогодні, коли питання національної свідомості та моралі постало гостріше, ніж будь-коли раніше. Сковорода у своїх творах порушує питання гуманізму, любові до ближнього, єдності та суспільної свідомості. Надихаючись вченням великого філософа, українці сьогодення зможуть побудувати сильну й по-справжньому єдину вільну Україну!

Література

1. Степанова Н. М. Григорій Савович Сковорода – духовний наставник сучасного педагога : Методичні матеріали за результатами Інтернет-семінару. Черкаси, 2018. 104 с.
2. Лутфуллін В. Погляди Г. Сковороди на моральне виховання в контексті цілісного розвитку особистості // Педагогічні науки. 2014. С. 126–132.
3. Неудачина Т. І. Григорій Сковорода: філософія життя і творчості «українського Сократа». Харків, 2019. 129 с.
4. Сковорода Г. С. Твори в двох томах. Київ, 1961. 636 с.
5. Лонська Л. І. Морально-етичні поняття у трактуванні Григорія Сковороди: філософський і лінгвістичний аспекти // Культурологія. Філологія. Музикознавство. 2013. С. 97–101.

ЩАСТЯ, ЯК ЦЕНТРАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ЕТИКИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Сидоренко І. С.

Науковий керівник – ст. викл. Сергієва А.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: ivansidorenko26102003@gmail.com

У роботі ми розглянули філософську концепцію щастя Григорія Сковороди у контексті сродної праці, як основи особистісного буття, самореалізації та творчої діяльності людини. Розкрито погляди філософа, що проявляються у свободі самовираження, в пошуках щастя, істини і пізнанні самого себе.

Ключові слова: щастя, сродна праця, самопізнання, етика.

Актуальність теми обумовлена тим, що протягом усього розвитку світової етичної думки проблема щастя знайшла відображення у творчості

багатьох філософів, які досліджують природу щастя та його досяжності. Вирішення цієї проблеми зумовило необхідність поглибленого вивчення філософських аспектів концепції щастя, що є однією з центральних категорій етики Григорія Сковороди.

Ці питання досліджували Харченко Л. М., Бичко І. В., Бойченко І. В., Волинка Г. І., Попович М. В., Табачковський В. Г. та інші.

Мета нашої роботи визначити та проаналізувати концепцію щастя Григорія Сковороди, як основу особистісного буття людини.

Розвиток культурної спадщини України нерозривно пов'язаний з іменем видатного філософа Григорія Сковороди, при згадці про якого перед нами одразу ж постає славнозвісне «Світ ловив мене, але так і не спіймав». Три типи духовної діяльності – філософія, мистецтво, релігійне, християнське начало – утворюють органічну єдність, що характеризує його творчість. Слід зауважити, що незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених постаті та творам митця, й «...донині багато чого з життя Сковороди залишається невідомим, нез'ясованим, проблематичним» [1].

Центральне місце філософії Григорія Сковороди займає питання самопізнання людини, яке постає джерелом саморозвитку її як особистості, розвитку її природних нахилів і задатків, цінностей, формування її духовного світу. Саме тому Сковороду часто називають українським Сократом. Філософ вважав, що не розуміти самого себе те саме, що втратити самого себе [2].

Однією з центральних категорій етики Григорія Сковороди є щастя. Щасливою, на його думку, людина може бути лише тоді, коли вона живе й працює згідно зі своєю «сродністю». Ідея «сродної» праці полягає в тому, що кожен через самопізнання відкриває себе, свої природні схильності до певної діяльності, розкриває свої здібності, талант, які в подальшому мають бути вдосконалені і розвинуті. Головне, що потрібно від людини, – це вчитися бути людиною через систематичну та наполегливу працю самопізнання. На думку філософа, людина має обрати собі заняття, прислухаючись до свого внутрішнього голосу, й тільки таке, яке приносить їй внутрішнє задоволення і душевний спокій. Григорій Сковорода зазначає, що коли ми прагнемо пізнати навколишній, «великий світ», то мусимо почати з осягнення свого внутрішнього світу, тобто самопізнання.

Розглядаючи концепцію щастя, слід зауважити, що Григорій Сковорода бачив природні відмінності людей, «нерівну всім рівність». Він писав, що кожна людина може стати щасливою, подібно до посудини, наповненої до країв, але розміри посудини у всіх різні: «Бог схожий на багатий фонтан, що наповнює різні посудини відповідно до їх місткості. Над фонтаном напис: «Нерівна всім рівність» [3]. Виходячи з цього кожному необхідно вибирати собі справу відповідно до природних уподобань: «Яблуню не вчи народити яблука: вже сама природа її навчила. Захисти її тільки від свиней» [4, с. 181]. На думку Сковороди, природа кожної людини створює передумови для того, щоб вона могла стати щасливою. Треба пізнати свою природу, «пізнати себе самого» та правильно використовувати свої можливості.

Отже, Григорій Сковорода шукав відповіді на запитання, які ніколи не втраять актуальності: «Що таке щастя? Як бути щасливим? Що таке благо життя?» Філософія Сковороди та органічно пов'язаного з нею життя спрямована передусім до утвердження духовності як середовища для людського існування.

Література

1. Махновец Л. Є. Григорій Сковорода. Біографія. Харків : Наукова думка, 1972. 256 с.
2. Чаяло П. Оцінка епістолярної спадщини Григорія Сковороди у світлі його суспільно-політичних поглядів. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2013. №3. С. 62–66.
3. Сковорода Г. Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу. Твори : у 2 т. К. : Обереги, 2005. Т. 1. 344 с.
4. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2 т. К. : Обереги, 1973. Т. 2. 567 с.
5. Сковорода Г. Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті. Григорій Сковорода. Пізнай людину в собі. Львів : Світ, 1995. 528 с.
6. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. К. : Майстерня Білецьких, 2007. 256 с.

ДОЛЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ СКОВОРОДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сидоренко С. П.

Науковий керівник – ст.викл. Сергієва А.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: sofiasidorenko114416@gmail.com

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну загарбники систематично знищують пам'ятки української культури. Нажаль, однією з них став Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди. У цій роботі ми розглянули його велику культурну цінність, що зумовила скоєння цього злочину, і цей випадок, як частину загального прагнення загарбника знищити все українське.

Ключові слова: музей, знищення спадщини, присвоєння культури.

Ця тема є актуальною саме зараз, під час війни за нашу територіальну цілісність, незалежність та українську ідентичність в загалом.

Мета нашої роботи висвітлити умисність знищення пам'яток української культури, маючи на меті знищення української ідентичності.

Цього року ми відзначаємо 300 річницю з дня народження українського філософа-містика, богослова, поета та педагога Григорія Сковороди. Один з музеїв, присвячених йому, розташований у селі Сковородинівка Богодухівського району Харківської області. Це був маєток XVIII століття, у

якому останні роки свого життя працював та біля якого вперше був похований Сковорода. Перші два зали музею присвячені біографії та творчості Сковороди, а третій зал – вшануванню філософа. В експозиції музею видання творів Сковороди, література про нього, книги античних, середньовічних та новочасних філософів і поетів, які вивчав Сковорода, етнографічні предмети, картини й графічні роботи, пов'язані зі Сковородою. В експозиції також деякі особисті речі Сковороди. Історичне значення має й прилеглий старовинний парк, планування якого з часів Сковороди практично не змінилося. У парку зберіглася криниця, місце першого поховання філософа, його могила, пам'ятник роботи Івана Кавалерідзе, упорядкована скульптурна «філософська алея».

Напередодні війни там тільки завершили реставраційні роботи, готуючись до цієї важливої дати. Але 6 травня 2022 року о 23 годині під дах музею влучила російська ракета, внаслідок чого він згорів. Вогонь охопив усі приміщення. Не має ні ліжка, де спав філософ, ні книжок. Дивом вцілів пам'ятник Сковороді: вогонь його не зачепив. Вдалося вберегти і найцінніші експонати: скриню Григорія Савича, його скрипки, годинник.

«Найцінніші речі ми зберегли, вони в схроні. Говорити де, ми, звичайно, не будемо. У мене увесь час була тривога, весь час», – розповідає директорка музею Наталія Міцай.

Міністерство оборони Російської Федерації відзвітувало про авіаудар по Сковородинівці, назвавши її «Сковородниково» і заявивши, що там був військовий пункт управління.

Міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко 7 травня прокоментував знищення російською армією музею Сковороди.

«Сковородинівка розташована віддалено від інших сіл та об'єктів інфраструктури, навколо практично поля. У мене немає сумнівів, що били спеціально по Сковороді. Він сам колись казав: «Не братайтесь з тими, хто зло ховає». Це свідчення того, що це свідомо ідеологічна акція. Вони ж Сковороду називали ледь не першим російським філософом. Там неподалік і могила Сковороди. Вони фактично били у саме серце українського філософа, били у рік 300-річчя», – сказав Ткаченко.

Отже, ми можемо прямо зараз спостерігати злочинне нищення української культури. Те що вони мають змогу якось присвоїти, вони «повертають» собі. Прикладом є те, що вони намагалися зробити зі Сковородою, випаливши його з нашої культури і назвати російським. Те що неможливо присвоїти, просто знищують. Приклад – промислові масштаби спалення книжок українською на тимчасово окупованих територіях. Але вони не врахували що можна знищити матеріальне, але не можна винищити ідеї українського філософа, якщо ми, звісно, будемо плекати його спадщину.

Література

1. Музей Сковороди відбудують: навіщо росіяни знищують пам'ятки історії. ТСН : веб-сайт. URL:<https://tsn.ua/exclusive/muzey-skvorodi-vidbuduyut-navischo-rosiyani-znischuyut-pam-yatki-istoriyi-2057119.html> (дата звернення 03.11.2022)
2. Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди. Вікіпедія : веб-сайт. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 03.11.2022)
3. Знищення музею Сковороди. Українці порівнюють Росію з ІД і закликають виключити з ЮНЕСКО. BBC news Україна : веб-сайт. URL:<https://www.bbc.com/ukrainian/news-61362020> (дата звернення 03.11.2022)
4. «Це варвари». Російські окупанти зруйнували музей Сковороди, його обіцяють відновити. Суспільне новини : веб-сайт. URL:<https://suspilne.media/236846-ce-varvari-rosijski-okupanti-zruynuvali-muzej-skovorodi-jogo-obicaut-vidnoviti/> (дата звернення 03.11.2022)

«БАЙКИ ХАРКІВСЬКІ» – СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Соколова А. М.

Науковий керівник – ст.викл. Сергієва А.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14 98)

E-mail: alina.sokolova@nure.ua

У роботі розглянуто філософську спадщину Г. С. Сковороди і сьогодення на основі його збірки «Байки Харківські».

Ключові слова: байка, філософія, принципи життя.

Ця тема актуальна, тому що ті проблеми, які висвітлює автор у своїх творах є «вічними». Це питання досліджували Бичко А. К., Бичко І. В., Чижевський Д.І., Килименчук А. І. Мета нашої роботи – виявити основну філософську ідею Г.С. Сковороди через його творчість, та співставити її з проблематикою сьогодення.

«Байки Харківські» – це літературні шедеври, які наповнені глибокими філософськими думками. Г.С. Сковорода – справжній майстер слова, який, у цих невеликих творах, демонструє нам свій до неймовірності дивовижний та мудрий світогляд, висловлює свої суспільно-політичні думки, й так витончено і просто говорить про найважливіші речі у житті.

Григорій Савич у своїх байках пропагує любов, чесність, вірність, дружбу, справедливість, та інші дуже важливі речі, про котрі у сучасному світі люди збувають. Зараз, багато хто оцінює саме матеріальний складову людини, а не її внутрішню красу й індивідуальність, суспільство підлаштовується під якісь загально визнані стандарти та втрачає найяскравіші моменти через «погоню за кращім життям» – це ті проблеми, про які наш байкар так голосно твердить.

Філософ стверджує у байці «Бджола та Шершень» про важливість життєвого покликання і призначення людини. «Немає гіршої муки, як хворіти думками, а хворіють думки, позбавляючись природженого діла» [1, с. 3]. У цьому творі два головних героя: Бджола – символ мудрості та працьовитості, та Шершень – «се образ людей, котрі живуть крадіжкою чужого і народжені на те тільки, щоб їсти, пити і таке інше» [1, с. 3]. Сковорода все життя багато навчався та працював, та часто пригадував слова Епікура: «Подяка блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним» [1, с. 3].

У байці «Баба та Гончар» розповідається про «усіх тих штукарів, котрі людину цінують по одежі, по тілу, по грошак, по хоромак, по імені, а не по її плодах життя» [1, с. 3]. Основа ідея твору «Чиж і Щиглик» – щастя у скромності і волелюбності. Чиж робить наступний висновок зі свого невдалого досвіду: «Краще вже сухар з водою, аніж цукор із бідою» [1, с. 1].

Особливо актуальною ситуацією для людей є відмова від власних бажань через те, що хтось сказав, що в нього це не вийде, або хтось дає непотрібні поради, спираючись на власний досвід. Є також ті особистості, які мріють і багато чого хочуть досягти, але нічого для цього не роблять. Цю проблематику висвітлює байка «Дві курки». «Яка користь знати, як робиться діло, коли ти сам його не зробиш? Взнати не важко, важче зробити. Наука та досвід – се одне і те ж, вона не в знанні самім живе, а в діянні. Як і робота без природженості, так і знання без роботи – мука» [1, с. 1].

А от наприклад байка «Олениця та Кабан» яскраво ілюструє значення титулів, у якій Кабан став бароном, але залишився «свинею». «Не можна начудуватися з дурнів, які зневажили і зганьбили найчесніший і неоціненний бісер добродійства лише задля того, щоб продертися до чинів, зовсім невідповідних до їхніх нахилів» [1, с. 3].

Аналізуючи філософський мотив всіх цих невеликих творів, ми можемо зробити висновок, що всі ті проблеми, які існували більше ніж двісті років назад, залишаються і сьогодні. Г.С. Сковорода чітко окреслює головні речі, які повинен дотримуватись кожен – працюй, люби, не бажай зла іншим, дотримуйся свого призначення та будь собою.

Література

1. Г. С. Сковорода «Байки Харківські». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3391> (дата звернення: 25.10.2022)
2. Значення філософської спадщини Г. С. Сковороди. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13094/> (дата звернення: 25.10.2022).
3. Філософська та літературна спадщина Сковороди. URL: <https://parta.com.ua/ukr/composition/> (дата звернення: 25.10.2022).
4. Килименчук А. Реферат на тему: «Творчість Григорія Сковороди». URL: <https://www.academia.edu/28907054/> (дата звернення: 25.10.2022).
5. Біографія Г.С. Сковороди. URL: <http://dnrb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/10839-2> (дата звернення: 25.10.2022).

ЗБЕРЕЖЕННЯ СПАДЩИНИ СКОВОРОДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Уколов Д. В.

Науковий керівник – канд.іст.наук, доц. Бадєєва Л. І.
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)
E-mail: denys.ukolov@nure.ua

Розглянуто доробки, які показують актуальність збереження спадщини Григорія Савича Сковороди. Досліджено філософію Сковороди, яка сприяє розвитку поглядів у сучасній українській культурі. Описано роботу Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України та Переяславського університету ім. Сковороди, які сприяють збереженню спадщини Сковороди.

Ключові слова: Григорій Савич Сковорода, філософія поглядів, розвиток сучасної української культури, популяризація сковородіани, НАН України, національна ідентичність.

Український Платон, Сократ, мандрівний філософ – це лише невеличка частина висловів, які чітко можуть охарактеризувати видатного філософа, майстра слова, Григорія Савича Сковороду. Саме його можна вважати найвидатнішою постаттю у культурному й літературному житті України XVIII ст. Великий народний мислитель, просвітитель і письменник, він у своїх творах розвивав ідеї, актуальні для того часу, виражав передові погляди українського громадянства. Його філософська й літературна творчість – це остання ланка в перехідному періоді від давньої української літератури до нової.

Григорій Савич був всебічно обдарованою людиною – філософом, письменником, педагогом, знавцем античності й середньовіччя, володів кількома мовами – латинською, старогрецькою, старосврейською, польською, німецькою, російською. Він постійно поглиблював свої знання, передаючи їх у той же час далі учням, близьким, випадковим слухачам. Мандруючи світом, він цікавився життям, культурою інших народів, а потім додавав почуте до своїх творів. Кращі його поезії, що ввібрали досягнення народної лірики і сатирично-гумористичного віршування XVIII ст., ще за життя поета стали народними піснями, увійшли до репертуару народних співців – кобзарів і лірників, зазнали народних переробок.

До його доробок належить 18 філософських творів, 7 перекладів, збірник «Сад Божественних пісень», «Байки Харківські», де можна спостерігати відображення світогляду життя письменника. Провідне місце у філософській системі Г. Сковороди займає розроблена ним теорія пізнання.

Погляди Сковороди сприяли розвитку сучасної української культури. Пропоную власне їх розглянути для розуміння їхньої актуальності. Філософія тлумачиться ним як любов до мудрості. Основними положеннями філософської системи Сковороди є вчення про дві натури та три світи. З погляду головної

проблеми філософії Сковороди, якою є проблема людського щастя, це вчення конкретизує розуміння шляху до досягнення цієї мети. Вихідним для нього є погляд на світ, що складається з двох натур. Окрім цього, шлях до щастя пролягає, на його думку, через моральне вдосконалення людини. Цим зумовлюється підкреслений персоналізм, в центрі якого жива людська особистість, завдяки якому буття особистості змальовується як безперестанне творіння людиною себе. Буття для Сковороди виступає передусім як моральне діяння. Вирішальне значення у вченні Сковороди посідає концепція «сродної праці», що визначає сенс людського буття.

До його творів зверталася велика кількість письменників, зокрема Тарас Шевченко, Іван Котляревський, Микола Драгоманов, Пантелеймон Куліш та інші. Окрім цього, поетичні твори Сковороди створили передумови для появи «Енеїди» І. Котляревського – першого твору нової української літератури. Поезії Сократа можна вважати доповненням до його філософських трактатів і діалогів. Автор у поетичній формі розвиває ті ж думки й погляди, що виражені й у філософських творах. Щоб оцінити вплив доробок мандрівного філософа на сучасність, пропоную звернутися до аналізу творчості поета Сергієм Єфремовим: «...досить буде сказати, що сучасники бачили в ньому «мандровану академію» і його самого вважали вартим за університет; досить сказати, що коли треба було тоді знайти в Україні ідейну, чесну та чисту людину, шукали її між «сковородинцями», тобто учнями цього чудного чоловіка та прихильниками його науки. І навіть перший на території України університет Харківський не дурно постав на Слобідській Україні, де найбільше жив і навчав Сковорода... Жертви на новий університет, після заклику і «драматичних жестів» Каразіна (р. 1802). посипались головним чином од учнів Сковороди, знайомих та приятелів його, і тих жертв зразу ж набралось на велику, як на той час, суму – 400.000 карб. Впливу од Сковороди безперечно зазнав і батько нового українського письменства Котляревський, і батько української повісти Квітка...»

Пам'ять про Григорія Сковороду зберігалася з покоління в покоління серед слобожанського дворянства, що підтримувало інтерес до українських традицій та стимулювало культурний і освітній розвиток регіону. Під час національного відродження XIX–XX ст. Г. С. Сковорода посідає чільне місце серед видатних діячів минулого, які заклали основи української культурної традиції. Зі здобуттям Україною незалежності постать Г. С. Сковороди стає невід'ємним складником національної ідентичності, його твори вивчають у школах та університетах, його ім'ям називають вулиці в населених пунктах усіх куточків України.

Перейдемо власне до того, як же саме можна зберегти спадщину Сковороди в умовах війни. Як відомо, у Сковородинівці Харківської області, де власне помер Григорій Савич, знаходився музей, присвячений його життю та творчості. Але, на превеликий жаль, в умовах повномасштабної війни України з росією, його було зруйновано ворожим обстрілом. Попри це, кожен може відвідати музей у режимі он-лайн, оскільки керівництво закладу сприяло розвитку новітніх можливостей. Варто також зазначити, що наразі велика

кількість науковців займається вивченням життя та творчості Сковороди по всьому світу. Хочу зазначити про деякі довоєнні доробки та проєкти, які були проведені завдяки співпраці науковців НАН України (Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка). Зокрема вони та представники Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди і Канадського інституту українських студій (Едмонтон) 2011 року видали «Повну академічну збірку творів» Г. С. Сковороди за редакцією Леоніда Володимировича Ушкалова. Творчістю Г. С. Сковороди активно цікавляться зарубіжні вчені, книги про нього й окремі його твори опубліковано багатьма мовами світу. Особливо слід відзначити німецького професора Роланда Піча, який відомий не тільки своїми розвідками з філософії Сковороди, а й перекладами творів мислителя німецькою мовою. У той же час в Україні також уважно стежать за світовою сковородіаною, популяризуючи дослідження, присвячені Григорію Сковороді. В Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України разом з Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України започатковано довгостроковий проєкт – серію видань «Skovoroda World Studies» / «Світові сковородинські студії». У рамках цього проєкту 2017 р. у видавництві «Академперіодика» опубліковано книжку італійської дослідниці Марії Грації Бартоліні «Пізнай самого себе. Неоплатонічні джерела в творчості Г.С. Сковороди», яка 2018 р. здобула премію імені Івана Франка; підготовлено до друку працю польського науковця Міхала Тадеуша Гандзеля «Теорія пізнання самого себе Григорія Савича Сковороди. Історико-філософські студії». Готується до друку книжка німецької дослідниці Елізабет фон Ердман «Несхожа схожість. Онтопоетика українського філософа Григорія Сковороди (1722–1794)». Окрім цього, в Україні наразі проводиться велика кількість наукових конференцій, присвячених життю та творчості філософа. Варто згадати Міжнародну конференцію «XXI Сковородинівські читання», яка проходила 6 жовтня 2022 року в університеті Григорія Сковороди в Переяславі, де були проведені змістовні секційні засідання та сенсові позапанельні розмови, виставки творчих робіт сковородинівців, екскурсії музеями та історичними місцями Переяслава.

Отже, спадщина Г.С. Сковороди, до якої належать філософські трактати і діалоги, вірші, байки, листи, а також музичні твори й переклади, має філософське, педагогічне, художнє та мистецьке значення, яке справді важливе для української культури і сьогодні. Та саме пам'ять про філософа зберігається завдяки конференціям, подібним до цієї, навіть у такий скрутний час. Саме тому я хочу подякувати її організаторам за таку можливість поглибитися у спадщину Українського Платона, який грає настільки велику роль у житті кожного українця!

Література

1. Єрмоленко А. Григорій Сковорода та сучасність / Анатолій Єрмоленко. – Київ : Вісник НАН України, 2020. – 5 с.
2. Єфремов С. Історія українського письменства, Т. 1 / Сергій Єфремов. - Київ; Лейпциг : Українська Накладня, 1924. – 445 с.

3. Пільгук І. Григорій Сковорода : художній життєпис / Іван Пільгук. – Київ : Дніпро, 1971. – 260 с.
4. Сковорода Г. Твори = Works : у 2 т. Т. 1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги / Григорій Сковорода; пер. із староукр. мови і прим.: М. Кашуби, В. Шевчука. – 2-ге вид., випр. – Київ : Обереги, 2005. – 527 с. – (Київська бібліотека давнього українського письменства. Студії ; т. 5).
5. Сковорода Г. Твори = Works : у 2 т. Т. 2. Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи / Григорій Сковорода ; пер. із староукр. мови і прим.: М. Кашуби, В. Шевчука. – 2-ге вид., випр. – Київ : Обереги, 2005. – 480 с. – (Київська бібліотека давнього українського письменства. Студії ; т. 6).
6. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Григорій Сковорода ; ред. та пер. поезії В. В. Войтович ; передм. М. Кашуби. – Львів : Світ, 1995. – 528 с.
7. Ушкалов Л. Сковорода, Шевченко, фемінізм... : статті 2010–2013 років / Леонід Ушкалов. – Харків : Майдан, 2014. – 312 с.

МІСТИЧНИЙ СВІТОГЛЯД Г.С.СКОВОРОДИ

Хамінова О. О.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. Бадєєва Л. І.
Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)
E-mail: olesia.khaminova@nure.ua

Розглянута тема життєвих поглядів Григорія Сковороди на щастя, працю та життя.

Ключові слова: Григорій Сковорода, філософія, патріотизм, теза про щастя, праця.

Незважаючи на багаторічну сковородіану, Г. Сковорода продовжує цікавити дослідників. Щороку виходить безліч нових досліджень – від невеликих наукових статей, до дисертацій та монографій, де кожен дослідник намагається переконати, що йому вдалося відкрити непрочитану сторінку спадщини мислителя. Але, як би це дивно не звучало, та кожне нове дослідження не остаточне у вивченні проблеми, а лише проміжне. Це лише чергова сторінка багатотомника, яка неодноразово буде переписуватися і редагуватися, як автором якоїсь статті, так і наступними дослідниками

Нині в суспільстві, що розвивається надшвидкими темпами, важливо зберегти цінності, які передаються з покоління в покоління, вироблені протягом багатьох століть існування людства та які дають змогу залишатися людьми. Однією з таких цінностей була і залишається сім'я. Сімейне виховання покликане формувати в людині Людину, наповнювати світ дитини по-чуттями любові, поваги,

Григорій Сковорода дуже любив спів і музику, його знали як виконавця пісень, автора цих мелодій та текстів. Він грав на багатьох музичних інструментах. Ще в дитинстві Сковорода зрозумів, що має великий потяг до

природи, до життя народу, до багатих поетичних скарбів. Місце, де він проживав, здавна славилася кобзарями, думами, піснями, і це зробило важливий внесок у формування особистості Сковороди, його музичного хисту. Народна творчість була першим джерелом, з якого Сковорода черпав все життя.

Як філософ Григорій Сковорода відомий насамперед своїми просвітницькими етичними ідеями, заснованими на критиці соціальної нерівності, паразитизму експлуататорських класів, на моральному звеличенні трудового народу. В центрі уваги Григорія Сковороди, як і всіх просвітителів XVIII століття, була проблема людського щастя. СENSE життя людини він вбачав у самопізнанні, а щастя – у праці, яка відповідає її природним нахилам

Тому для Сковороди людина – це не просто тілесний індивід, це окремий світ, «мікрокосмос». Пізнання людини означає, за Сковородою, не просто знання її тілесної організації (плоті), а досягнення її внутрішньої, духовної природи. Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою і найвищою з усіх наук. Мислитель не за-перечує ролі й значення наукових і технічних досягнень, але наголошує на недостатності прогресу самого по собі для людського щастя. Він чи не першим із філософів нового часу висунув ідею перетворення праці із засобу до життя в найпершу життєву потребу і найвищу насолоду.

Сковорода прагнув знайти відповіді на всі філософські питання, які зустрічалися йому на життєвому шляху, тому завжди був у творчих пошуках. Він вважав, що філософія повинна бути тісно пов'язана з життям і розв'язанням суспільно-практичних завдань.

Ще з раннього періоду своєї мистецької діяльності, Сковорода створював свою філософію, яка, як він думав, мала бути основою для вирішення проблеми щастя. У своїй філософії, він використав ідейну спадщину минулого.

У релігійно-філософському вченні Григорія Сковороди не тільки найцікавішим і яскравим, але і найважливішим для сучасності є теза про людину і людство в цілому. Сковорода вважає, що щастя людини не пов'язане із задоволенням його все зростаючих потреб, а має глибші корені.

Суть щастя український філософ пов'язує зі способом життя самої людини. Найбільше повно ця суть розкривається через вираз Сократа: «Інший живе щоб їсти, а я їм для того, щоб жити», яким Сковорода відкриває свій трактат за назвою «Ікона Лаківіадська».

Своїм розумінням щастя Сковорода мовби захищає людську «природу» від примітивного її зведення до споживання і своєкорисливості.

Також, митець приділяв дуже багато уваги проблемі самопізнання, яке вважав шляхом до щастя людини. Великого значення він надавав інтелекту. Розум для людини – це головне, без нього вона сліпа. Освіта та наука є джерелом розвитку людини, але філософ вважав, що знання це ще далеко не все. Окрім цього, важливо ще бути доброю, порядною і вихованою людиною. Сковорода всіх закликав до пізнання себе, своїх природних поштовхів та сенсу свого життя

Сам Сковорода дотримувався такого правила: «не жити краще», а «бути краще». Хотіти «бути краще» він асоціював з поняттям «чистої совісті»:

«Краще годину чесно жити, ніж кепсько цілий день». Більш зрозумілою теза про щастя стає, коли Сковорода розкриває суть «чесного життя» і «чистої совісті». Виявляється, що суть ця розкривається через трудову діяльність людини. Він вважав, що не всяка праця веде до чесного життя і чистої совісті.

Багато філософів і до цього казали, що пряця зробила з мавпи людину. Але от визначення праці чи з позицій джерела води і щастя, чи джерела страждання і нещастя людей зустрічається досить не часто. У Сковороди вперше ця тема визначилася як головна й у літературних творах, і в релігійно-філософських трактатах.

Уся творчість Сковороди націлена на те, що тільки спільна праця та спільний розум можуть об'єднати людство у корисних цілях і зроблять кожного щасливим. Для нього праця – це не обов'язок, не борг, не примус, а, навпаки, вільний потяг людини, і так насправді повинно бути, але на жаль більшість цього не розуміє. Учення Сковороди про працю і виховання любові до неї – цінний внесок до скарбниці філософської, етичної, педагогічної світової думки.

Також, Сковорода вимагав виховання в народі патріотичних почуттів, любові та дружби між людьми.

Його ідеї патріотизму, гуманного ставлення до особистості, глибока віра в силу розуму, нетерпиме ставлення до знущання з людини, до брехливості, жадібності, плазування мали прогресивне значення. Визначне місце в теорії морального становлення належить його поглядам на працю та трудове виховання.

Навіть близькі до Сковороди люди не завжди знали якими шляхами він ходить. Сковороду всюди радо зустрічали прості люди, для яких він був своєю людиною, щирим радником і другом. Він любив зупинятися там, де знаходив людей з «розумом і серцем».

Сковорода – мандрівний філософ, народний учитель-просвітитель. У сірій селянській свитині, з торбиною за плечима, з палицею і книгою в руці він пішки ходив від села до села. І так впродовж двадцяти п'яти років провів у мандрах, поширюючи своє філософське вчення серед народу.

На ту роль, яку Григорій Сковорода відіграв в історії нашої духовності, вказує його внесок у розвиток філософської думки та красного письменства в Україні. За словами деяких науковців, Сковорода збагатив українську літературу новими образами, темами, жанровими формами тощо.

Григорій Сковорода мав дуже містичні світогляди, він прагнув навчити людей хорошему та змінити світ у кращий бік. Його філософія зробила невід'ємний внесок в історію. В нього є чому повчитись сучасним людям.

Література

1. Митці України: Енциклопедичне видання / Упорядник Г. Лабінський, С. Музда. За ред. В. Кудрицького. – К.: Українська Енциклопедія, 1992.
2. Чернега Т. М. Рациональное та містичне у філософії Григорія Сковороди. – О.: Астропринт, 2007. – 400 с.

3. «Григорій Сковорода» – В.Шинкарук, І.Іваньо : Київська Думка, 2002.
4. Тисяченко Г. Народний філософ-учитель Г. Сковороди. К., 1922.
5. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 242с

ФІЛОСОФІЯ Г. С. СКОВОРОДИ ЯК ОРІЄНТИР СЬОГОДЕННЯ

Чегринець С. В.

Науковий керівник – ст.викл. Сергієва А.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

E-mail: schegrynets@gmail.com

Згідно до даної теми ми проаналізуємо духовний досвід найцікавішої постаті в історії українського духу, Григорія Сковороду, в контексті проблем людини й усього людства ХХІ століття

Ключові слова: філософія, гуманізм, пізнання, духовність, щастя, буття людини, єство, віра

«Пізнай самого себе і пізнаєш світ», – промовляє крізь віки володар духовних скарбів.

У розгортанні подій розквіту філософського та соціологічного погляду Григорій Сковорода проявив себе як новатор, який з іншого боку уgliedів та зробив спробу розкрити єство людини, справедливого народу, де праця виконується за спорідненістю, за покликанням і тим самим робить людину щасливою, успіх цього блага передбачає засади блага суцільного – суспільного, бо щасливим є той, хто «відвідав на смак справжнє життя».

Надбання поета, відверта «філософія серця», принципи гуманізму наштовхують на розмисли й сьогодні, тому що питання проблем людини та її добробуту – завжди ключові в суспільстві, на якій би стадії свого розвитку та процвітання воно не перебувало.

Положення «Пізнай себе» з'являється не перший раз та складає панівну частину моралі в багатьох творах поета. Пізнати себе й Бога людина може лише через серце. Григорій Сковорода висловлювався про людину як про найвище і найпрекрасніше Боже створіння, вона мусить пізнати себе, це і буде для неї щастя. Саме до теми пізнання ми відносимо дану цитату творця – «Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо: ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим, що є, так ніби минуле зможе вернутись назад, або напевно мусить здійснитися сподіване». Він вважав, що особа обирає найкращі для себе та найголовніші аспекти, коли впевнено ступає по шляху доброго глузду та розсудливості.

Новим щаблем розвитку літератури у поета проявляється те, що Сковорода не попросту висловлює ідею необхідності розуміння природи, буття людини, до того ж акцентує увагу на натурі людської душі враховуючи фактори її особистості – віри, надії, любові. Окрім цього, філософ не має мети зупинятися у своїх спостереженнях, він аналізує фактори віри та кохання,

зображуючи їх не тільки як підвалини душі індивіда, а до того ж як природну ознаку свідомості і духовного світу людини, а підставою для цього являється, як Сковорода припускає, в першу чергу природні поривання, бажання людини.

Для досягнення і особистого щастя людини, і суспільного блага Сковорода радив: не варто зазіхати на посаду, протилежну твоїй власній природі, не варто вчитися того, до чого не народжений. Віднайти своє призначення – одне з найважливіших завдань самопізнання та розкриття волі Божої, яка перебуває в людині. Але не розв'язавши це завдання долі не може бути для людини і мови про щастя.

У своїх філософських писаннях Г. Сковорода, до речі, виступав яскравим прикладом проповідника ідеї національності. Він намагався поєднати одночасно розум і віру: розум повинен прагнути знайти істину, яка дана людині Богом, але разом із розумом вагоме місце посідає і віра.

Значення філософського спадку проявляється перш за все в тому, що на нього можна опиратися в наш дійсно складний час, обрати його як орієнтир сьогодення. Бо людина наврочує на себе загрози та ризики наслідками лише своєї власної праці, бо при побудові численних храмів залишається все більша й більша тенденція зростання злочинності, бо тяжка праця людини втратила цікавість і привабу, а життя стало безглуздом та незахищеним.

У вченнях мандрівного філософа найсильнішим і найяскравішим для сьогодення є теза про щастя особи в цілому. У Сковороди поняття щастя та блага має глибше коріння і сенс його він пов'язує зі способом життя.

Своїм твердженням і трактуванням терміну щастя він ніби захищає людське «єство» від примітивної задачі використання та вигоди. Сам по собі він зробив вибір такого способу життя, який за його власними словами посприяв йому не лише «жити ліпше», а й «бути краще». Бажання «бути краще» Сковорода пов'язував з розумінням совісті: «ліпше годину чесно жити, ніж споганити цілий день».

Український Сократ, напрацювання якого про кохання, волю та життя зберігає актуальність крізь сторіччя після смерті поета, що ще раз підтверджує той факт, що надбання Г. Сковороди залишаються актуальними й сьогодні. Його називають Сократом, мандрівним філософом, Езопом, проповідником філософії любові та свободи, тому що розроблена ним концепція життєвої мудрості вражає людей навіть у 21 столітті.

Література

1. Бондар С. В. Щирість – чільний принцип життя і філософії Г. С. Сковороди // Сковорода Григорій: дослідження, матеріали: Наук. думка, 1992. – С. 33–43.
2. Бондарчук Л. Григорій Сковорода як символ мудрості української землі / – 2004. – № 10. – С. 7–9.
3. Кирей Р. Сковорода прагнув українцям щастя /– 2016. – 12 квіт. (№ 69). – С. 5.

ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА Г. С. СКОВОРОДИ І СЬОГОДЕННЯ

Ярошенко В.О.

Науковий керівник – викладач Смолянова О.В.

Лозівська філія Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу

(64604, Харківська обл., м. Лозова, м-н 9, буд.7, тел. (050) 2641656)

E-mail: olgavladi401@gmail.com

Розкривається багатогранне значення філософської спадщини та філософської системи великого вченого, філософа Григорія Савича Сковороди. Розглядається проблема пошуку щастя, яку порушував у своїх ідеях мислитель-гуманіст.

Ключові слова: Українська філософія, філософська спадщина, Г.С. Сковорода, життя, людина, щастя.

Українська філософія – це оригінальна система, в основі якої постає філософський дух українського народу як органічна єдність віри, надії і любові у вічному прагненні до свободи.

Григорій Савич Сковорода (1722–1794) – філософ, поет-байкар, педагог, музикант, створив в українській філософії свою власну філософську систему, специфічний стиль і форму філософського мислення. Його філософська система оригінальна і досить сучасна. У філософському вченні Сковороди теза про щастя людини і людства загалом є не тільки сама сильна і яскрава, але і сама важлива для сучасності. Філософська позиція органічно пов'язана із його життєвим шляхом, що ґрунтувався на розроблених ним філософських засадах, спричинилась до істотного внеску, здійсненого видатним мислителем в історію філософської думки України.

Філософська спадщина Г. С. Сковороди дуже багатогранна. Вона охоплює такі аспекти людського життя, як: науку, релігію, культуру, мистецтво. Цілком природно, що про все написати неможливо. Однак, можна стверджувати, так це те, що всі грані спираються на загальний центральний стержень, що розглядає проблему природи людини і її призначення. Цей стержень включає в себе і сам образ Сковороди, що підтвердив практикою життя силу свого вчення.

Філософія Сковороди охоплює усі сфери людського життя. Він багато говорить про щастя, розуміння щастя і шляхи досягнення внутрішньої гармонії.

Григорій Сковорода пропонує людям почати шлях до щастя з пізнання себе і невпинного внутрішнього духовного самовдосконалення. З образом життя самої людини він пов'язує суть щастя. Ця суть розкривається через вислів Сократа: «...Інший живе для того, щоб їсти, а я – їм для того, щоб жити ...» – цим висловом Сковорода відкриває свій трактат під назвою «Ікона Алківіадська». Своїм розумінням щастя, Сковорода як би захищає людську

«природу» від примітивного її зведення до споживання і користі. Жодна сфера життя людини не лишилася поза увагою мандрівного філософа Григорія Сковороди.

Філософія Григорія Сковороди залишається актуальною і у ХХІ ст., віднайшовши втілення у духовній настанові до самозаглиблення, самопізнання, прагненні до суверенності внутрішнього життя, що зберігається як ознака моральної позиції багатьох представників найрізноманітніших верств українського суспільства.

Григорій Сковорода є найбільш шанованим у загальному історико-культурному розвитку України, його твори – це те життєдайне джерело, з якого черпатиме насагу ще не одне покоління. Мислитель розвинув комплекс ідей, ідеальних для свого часу, став не лише ідейним предтечею нової української літератури, а й творцем самобутнього вчення в історії української філософської думки.

Кожна людина знайде у філософських ідеях Сковороди відповіді й на свої власні питання...

Література

1. Гнатенко П. І. Основні риси і особливості української філософії / П. І. Гнатенко // Грані. – 2002. – №4. – С.58–60.
2. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський, К. В. Кислюк. – К.: Либідь, 2004. – 488 с.
3. Погребенник В. Григорій Сковорода як лірик і байкер / В. Погребенник // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – №8. – С.24–26.
4. Резниченко І. Мандрівний філософ, учитель, поет: (285 років від народження Григорія Сковороди) / І. Резниченко // Палітра педагога. – 2007. – №3. – С. 3–5.
5. Стадниченко В. Мандрівник за знанням: 3 грудня 2007 року виповнюється 285 років від дня народження Григорія Савича Сковороди / В. Стадниченко // Україна молода. – 2007. – №223 (1.12). – С.9.

XVI Всеукраїнська науково-практична конференція
«Філософ-містик»
до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди

Відповідальний випусковий:

В. Л. Циганенко

Редакційна колегія:

В. Л. Циганенко

Н. О. Ластовець

Н. О. Очкурова

Комп'ютерна верстка:

Н. О. Очкурова

Матеріали збірника друкуються в авторському варіанті

Електронне видання